

Fenomén kyberšikany u žáků druhého stupně základních škol

Bc. Hana Pilíšková

Diplomová práce
2018

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Hana Pilíšková**
Osobní číslo: **H160181**
Studijní program: **N7501 Pedagogika**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Fenomén kyberšikany u žáků druhého stupně základních škol**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek vztahujících se k problematice kyberšikany, jejich účastníků a úloze sociálního pedagoga v této oblasti.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:
Rozsah příloh:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČERNÁ, Alena. Kyberšikana: průvodce novým fenoménem. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-210-6374-7.
HOLLÁ, Katarína. Sexting a kyberšikana. Bratislava: Iris, 2016. ISBN 978-80-8153-061-6.
CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5326-3.
ROGERS, Vanessa. Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-984-2.
ŠEVČÍKOVÁ, Anna. Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-210-7527-6.
VAŠUTOVÁ, Maria. Proměny šikany ve světě nových médií. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. ISBN 978-80-7368-858-5.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd
Datum zadání diplomové práce: **22. listopadu 2017**
Termín odevzdání diplomové práce: **20. dubna 2018**

Ve Zlíně dne 22. listopadu 2017

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 14. 2018

.....
Tuláková

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

²⁾ Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu: k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 neplatí, pokud autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží ke výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá fenoménem kyberšikany u žáků druhého stupně základních škol. Jejím cílem je zjistit, jaké s ní mají žáci zkušenosti a také zda kontrola ze strany rodičů a čas strávený online s jejich zkušenostmi souvisí. Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část se zaměřuje na přiblížení světa, v němž dominují informační a komunikační technologie, zabývá se vymezením kyberšikany, jejích forem a profilů jednotlivých aktérů. To vše se odráží ve světle tradiční šikany. Pozornost se dále soustředí na možnosti preventivních opatření a intervencí ze strany rodičů a školy s přihlédnutím ke konkrétním vyrovnávacím strategiím. Praktická část prezentuje výsledky kvantitativního výzkumu, které statisticky vyhodnocuje, analyzuje a interpretuje.

Klíčová slova: kyberšikana, šikana, oběť, agresor, přihlízející, kyberprostor, prevence a intervence, vyrovnávací strategie

ABSTRACT

This thesis deals with the phenomenon of cyberbullying among upper primary school children. Its goal is to find out what experience the children have with the cyberbullying and whether parental control and time spent online are related with their experience. The thesis is divided into the theoretical and practical part. The theoretical part focuses on an idea of world where the information and communication technologies dominates. It deals with definition of cyberbullying its forms and profiles of individual participants. All this is reflected in the light of traditional bullying. Attention will also be focused on the possibility of preventive measures and intervention by parents and schools with considerations of particular coping strategies. The practical part presents the results of quantitative research which is statistically evaluated, analyzed and interpreted.

Keywords: cyberbullying, bullying, victim, aggressor, bystander, cyberspace, prevention and intervention, coping strategies

„You are terrified of your own children, since they are natives in a world where you will always be immigrants.“

John Perry Barlow

A Declaration of the Independence of Cyberspace

Poděkování

Slova díky patří především PhDr. Heleně Skarupské, Ph.D. za její odborné vedení, cenné rady a připomínky. Děkuji také své rodině a nejbližším přátelům za neutuchající podporu při psaní mé diplomové práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 SVĚT MODERNÍCH MÉDIÍ	12
1.1 DĚTI, DOSPÍVAJÍCÍ A TECHNOLOGIE	13
1.2 NADMĚRNÉ UŽÍVÁNÍ A ZÁVISLOST NA INTERNETU	15
2 VYMEZENÍ KYBERŠIKANY	18
2.1 SPECIFIKA KYBERŠIKANY VE SVĚTLE TRADIČNÍ ŠIKANY	19
2.2 FORMY KYBERŠIKANY	22
2.2.1 Podoba jednotlivých projevů kyberšikany	22
2.2.2 Média šíření kyberšikany	26
2.3 PROFIL AKTÉRŮ KYBERŠIKANY	29
2.3.1 Agresor	29
2.3.2 Oběť	32
2.3.3 Přihlízející	34
3 JAK SE PROTI KYBERŠIKANĚ BRÁNIT	36
3.1 MOŽNOSTI PREVENCE A INTERVENCE ZE STRANY RODIČŮ	38
3.2 MOŽNOSTI PREVENCE A INTERVENCE NA STRANĚ ŠKOLY	40
3.3 STRATEGIE ZVLÁDÁNÍ KYBERŠIKANY	42
II PRAKTICKÁ ČÁST	45
4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	46
5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	48
5.1 VÝZKUMNÉ CÍLE A HYPOTÉZY	48
5.2 VÝZKUMNÝ SOUBOR	49
5.3 METODA SBĚRU DAT	51
5.4 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	52
6 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	53
6.1 SHRUTÍ VÝSLEDKŮ V RÁMCI ODPOVĚDÍ NA VÝZKUMNÉ CÍLE	71
6.2 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	73
ZÁVĚR	75
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	77
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	80
SEZNAM TABULEK	81
SEZNAM GRAFŮ	83
SEZNAM PŘÍLOH	84

ÚVOD

Tato diplomová práce se zabývá problematikou kyberšikany se zaměřením na žáky druhého stupně základních škol. Společnost 21. století je společností uspěchanou a konzumní, které vládou informační a komunikační technologie, jejichž expanze způsobuje, že dnešní generace dětí se již bez těchto vymožeností neobejdou. Stále častěji se objevují případy jejich užívání způsoby, pro které nebyly určeny a zamýšleny.

Tlak doby a médií příliš neumožňuje zůstat pozadu. Většina dětí navštěvujících základní školy dostane své vlastní chytré telefony už v průběhu prvního stupně, zároveň umí velmi dobře pracovat s počítači a vyhledávat informace. Internet a mobilní telefony nabízí celou řadu nových způsobů, jak vyplnit volný čas, jak se spojit nejen se svými blízkými, ale i s lidmi z různých koutů světa. Předchozí generace si něco takového dokázaly jen stěží představit. Avšak jedno často užívané přísloví výstižně praví, že každá mince má dvě strany. Ať se nám moderní technologie v mnoha ohledech jeví v příznivých barvách, mohou být velice snadno zneužity. Internet, webové stránky a sociální sítě, mobilní telefony a nejrůznější aplikace, to vše vytváří novou podobu komunikace, pro kterou je charakteristická velká míra anonymity, z čehož vyplývá i určité riziko. Jednou z nejtemnějších stránek virtuálního světa týkajících se dětí se tak stává fenomén kyberšikany. Rogers (2010, s. 7) uvádí, že metody agresorů se s využitím moderních technologií staly více důmyslnými. Svě oběti mohou pronásledovat nespočetnými způsoby od obtěžujících hovorů a zpráv, až po zakládání falešných webových stránek, a to prakticky vše s nasazením minimálního úsilí a množství peněz. O to je námi zkoumaná problematika kyberšikany závažnější, neboť pro oběť virtuálních útoků již ani domov nepředstavuje zónu bezpečí a soukromí. Agresori jsou nejen chráněni jakýmsi pláštěm nedotknutelnosti, protože může být velmi těžké je identifikovat a téměř nemožné zamezit jim v jejich konání, ale zároveň zde chybí bezprostřední zpětná vazba oběti, kdy agresor není svědkem toho, co svým útokem způsobil, a to ho může v jeho chování nadále podněcovat. Prostředky informačních a komunikačních technologií tímto neúmyslně nahrávají obtěžování, výhrůzkám a ponižování, pokud se ocitnou v nesprávných rukou.

Diplomová práce je rozdělena do dvou dílčích celků, na část teoretickou a část praktickou. S oporou v odborné české i zahraniční literatuře se teorie věnuje představení moderního světa médií se zaměřením na vztah dětí a dospívajících k informačním a komunikačním technologiím oproti dospělým. Následuje vymezení a popis kyberšikany, a to i ve světle

šikany tradiční, neboť ačkoli bývá kyberšikana vnímána jako nový fenomén, bývá často spjata s reálným světem a kvalitou mezilidských vztahů, které si v něm vytváříme, a proto není možné tyto dva prolínající se jevy od sebe oddělit. Na úvodní vymezení navazují zpracovaná specifika kyberšikany, její formy, do kterých jsou zahrnuty konkrétní projevy nevhodného chování a prostředky pomocí nichž dochází k šíření. Dále se pozastavíme u samotných aktérů kyberšikany. Přiblížíme si profil agresora a jeho motivaci k útokům, profil oběti i přihlížejícího, opět s přihlédnutím k tradiční formě šikany. Třetí oblast je věnována ochraně vůči kyberšikaně a je zacílena na zásady bezpečného internetu, důležité rady, jak se ve virtuálním prostředí chovat, čeho se vyvarovat, kde získat potřebné informace a hledat případnou pomoc. Na tyto poznatky navazujeme možnostmi prevence a intervence ze strany rodičů a školy a na závěr uvádíme strategie vyrovnávání se s tímto fenoménem, které děti mohou v boji proti kyberšikaně využít.

Cílem praktické části je v rámci kvantitativně zaměřeného výzkumu prostřednictvím dotazníkového šetření odpovědět na ústřední otázku, jaké mají žáci na druhém stupni základních škol zkušenosti s fenoménem kyberšikany a také zda námi vybrané aspekty, kterými jsou kontrola ze strany rodičů a čas strávený online, s jejich zkušenostmi souvisí. Převážná část pozornosti bude soustředěna na výsledky realizovaného výzkumného šetření a interpretaci dat. Na základě výsledků bude na závěr poskytnuto doporučení pro praxi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SVĚT MODERNÍCH MÉDIÍ

Informační a komunikační technologie se stali tak běžnou součástí našich životů, že si mnoho z nás dokáže jen stěží představit, že bychom opět žili ve světě, kde není možné během několika málo vteřin kontaktovat jinou osobu, zároveň komunikovat a vidět se s člověkem, který je v tom samém okamžiku na opačném konci světa, vyhledávat a získávat informace jednoduše zadáním klíčových slov do online vyhledávače, nakupovat prostřednictvím e-shopů a spoustu dalších činností, jenž nám vymoženosti konce minulého a současného století umožňují. (Hulánová, 2012, s. 16). V dnešní době je k dispozici celá řada zařízení, jejichž prostřednictvím je možné připojit se k internetu, ať už za účelem zábavy, hraní her nebo interakce s druhými lidmi. Tato zařízení se zároveň neustále zmenšují, aby byla lehčí a skladnější a zahrnují tzv. chytré mobilní telefony (smartphones) s podporou více funkcí, iPody, tablety, herní konzole (např. Xbox), GPS navigace a samozřejmě také chytré televize (smart TV), notebooky a další. Přitom jen před několika málo lety umožňovaly přístup k internetu primárně klasické stolní počítače, které byly napevno připojeny k síti. Teprve později se rozmohlo používání dalších zařízení jako notebooky, tablety a celkově bezdrátové připojení, díky němuž se v současnosti připojíme k internetu téměř odkudkoli a z jakéhokoliv zařízení. Svět a informace se tak stěhují stále blíže k uživatelům, aktuálně do jejich kapes, kabelek či batohů, ve kterých nosí své malé osobní počítače ve formě mobilních telefonů, tabletů atd. A vzhledem k neuvěřitelně rychlému rozvoji a propojování jednotlivých zařízení, která kdysi fungovala odděleně, se dá rovněž očekávat, že se tento virtuální svět v blízké budoucnosti přesune ještě blíže. (Ševčíková, 2014, s. 19-20)

Internet už ve svých počátcích zaznamenal tak rychlý rozvoj, že jsme neměli možnost ani čas od tohoto média malinko podstoupit a zvážit rizika, která s sebou přináší. Online prostředí zapříčinilo nejen ohromné změny v oblastech komunikace, vztahů, vzdělávání, obchodu apod., ale svými vlastnostmi také značně ovlivňuje lidské chování, postoje a emoce. Jde o místo, kde má mnoho lidí tendenci chovat se a rozhodovat úplně jinak, než je u nich v reálném životě běžné. (Hulánová, 2012, s. 21). To, že jsou lidé v prostředí internetu více uvolnění a otevřenější nazývá Suler (2016, s. 96-97) jako online disinhibiční efekt. Jde v podstatě o ztrátu zábrán v interakci s ostatními uživateli a jakousi „odvazanost“, která by tváří v tvář nebyla možná nebo tak snadno přijatelná. Online disinhibice se dělí na dva typy; benigní neboli neškodnou a v protikladu stojící disinhibici

toxickou. V prvním případě o sobě lidé sdílejí poměrně osobní věci, odhalují své skryté emoce, obavy a přání, což v konečném výsledku přispívá k lepšímu porozumění sobě samým i druhým osobám nebo k efektivnějšímu řešení osobních a mezilidských problémů. Na druhé straně stojí toxická disinhibice, která zahrnuje agresivní projevy, hrubou kritiku, nenávisť i hrozby. Temné podsvětí internetu skýtá místa sršící hněvem a násilím, neboť tyto emoce a postoje není možné v reálném světě prezentovat v takové intenzitě, jako je to umožněno právě v online prostředí.

V souvislosti se světem nových médií se také často setkáváme s pojmem kyberprostor pocházejícím z anglického originálu cyberspace, který je nutno si definovat. Pro účely této diplomové práce jej chápeme stejně jako Jirovský (2007, s. 17), jenž ve své publikaci pracuje s vymezením od Johna Perryho Barlowa, který za kyberprostor považuje veškeré počítačové a telekomunikační sítě. Mezi příklady můžeme zahrnout virtuální realitu a další počítačem simulovaná prostředí, různé online či počítačové hry a především internet. Podle vymezení, s nímž Jirovský na základě Barlowa operuje, se nalzáme v kyberprostoru např., i když telefonujeme.

1.1 Děti, dospívající a technologie

Podle Eckertové a Dočekala (2013, s. 19) děti poprvé v naší historii předběhly své vlastní rodiče v souvislosti se znalostmi a dovednostmi spojenými s moderními technologiemi, neboť zatímco ony s nimi vyrůstají a je pro ně snazší naučit se je ovládat, rodiče se s nimi seznamovali nebo seznamují až v průběhu svého života, s čímž souvisí i jejich rozdílný pohled týkající se současných médií.

Dospělí vidí internet jako zdroj nebo místo, které slouží svému účelu a jejich potřebám. Mají tendenci využívat různých informačních a komunikačních technologií způsoby, které považují za funkční, což znamená, že jejich používání je spojeno zejména s prací, se zasláním e-mailů a tím to pro většinu z nich končí. Mladí lidé naopak nepovažují internet za oddělený od svých životů a stále častěji ho chápou jako normální a přirozenou součást svého vlastního světa. Tuto skupinu označujeme termínem „always on generation“ (AOG), v překladu neustále připojení. Nejčastěji se jedná o online synchronizaci v reálném čase, kdy se většina připojení děje prostřednictvím tzv. instant messagingu (IM), do kterého spadají programy a aplikace jako Messenger, WhatsApp, Line, Skype, Viber atd. Instant messaging, jak již naznačuje název, je okamžitý. Odpovědi nejsou pouze očekávány, ale jsou očekávány ihned. Proto je e-mail, který neumožňuje komunikaci

v reálném čase, dnes mnoha mladými lidmi považován za příliš zastaralý a pomalý. Také škola a domov byla dříve jediná místa, která dětem a mládeži umožňovala připojení k internetu. Dospělí měli určitou kontrolu nad tím, kdy a kde se děti připojí, což v současné době již neplatí. Mladí lidé mohou nyní komunikovat prostřednictvím instant messagingu, posílat textové a multimediální zprávy, surfovat po internetu a chatovat online, a to vše téměř odkudkoli a prakticky z dlaně, protože současné mobilní telefony jsou ve své podstatě výkonnými a přenosnými multimediálními počítači. (Belsey, © 2007) S touto proměnou souhlasí i Sak a Mareš (2007, s. 39), kteří uvádějí, že v době, kdy mobilní telefon vstupoval do české společnosti, jeho funkce odpovídala názvu, ale dnes už je jeho pojmenování zachováváno spíše jen ze zvyku.

Hinduja a Patchin (2009, s. 9) vidí kromě zjevného přínosu informací tzv. „z první ruky“, zábavy a rychlosti v komunikaci užitečnost online interakce také v tom, že se pomocí ní děti a mládež naučí různým sociálním a emočním dovednostem, které jsou pro život nezbytné. Např. právě kyberprostor podle nich poskytuje prostředí, v němž se učí zdokonalovat schopnost sebeovládání a vyjadřování pocitů ve vztahu k ostatním, zapojovat se do kritického myšlení a rozhodovacích procesů, rozvíjet vlastnosti jako je tolerance a úcta. Navíc dospívající jsou ve fázi, kdy se snaží vypořádat s otázkami své vlastní hodnoty, víry, se svými vazbami, životními rolemi a cíli prostřednictvím objevování, rozvíjení a utváření vlastní identity. Online socializace a interakce mohou být v tomto ohledu nápomocné. Podle Šmahela (2003, s. 43-49) je tomu proto, že nám internet umožňuje hrát role našich alternativních já a někdy může být zážitek v rámci online světa silnější než skutečnost sama. Vytvoření virtuální identity může pomoci při překonávání problémů v reálném světě a zkvalitnění vztahů. Experimentování s různými identitami je důležité pro osobní růst a vývoj a není nijak věkově omezeno.

Ale ačkoli můžeme v neustálém vývoji informačně komunikačních technologií a jejich stále více automatickém používání spatřovat řadu výhod, které nám usnadňují život a fungování v dnešní uspěchané společnosti, jako každá mince má i tato oblast dvě strany. Hulánová (2012, s. 13-14) upozorňuje především na to, že dnešní generace dětí má za sebou obvykle zkušenost s ťukáním do mobilního telefonu, tabletu nebo počítačové klávesnice mnohem dříve, než se vůbec naučí držet v ruce tužku. Tradiční dětské činnosti jako malování, vystřihování nebo lepení jsou náročnější, neboť při nich musí dítě zapojit více oblastí najednou. Běžný vývoj zahrnuje rozvoj motoriky, kognice, komunikačních a sociálních dovedností, logického myšlení a inteligence, které dohromady utvářejí naše

osobnosti. Používání digitálních médií se stává pro děti atraktivnější, protože činnosti s nimi spojené nevyžadují tolik vynaloženého úsilí, aby se konkrétní úkon zdařil. Ale pokud chápeme dětství jako proces učení, na jakou budoucí roli v dospělosti je digitalizace připraví? Ševčíková (2014, s. 30-31) dále podotýká, že je třeba opustit představu, kdy jsou děti vnímány pouze jako pasivní uživatelé internetu, neboť online svět je prostředí, které pomáhají spoluvytvářet tím, že působí na ostatní uživatele a zároveň jsou zpětně ovlivňovány samotnou online kulturou.

Nemůže být sporu o tom, že v rámci virtuálního světa se můžeme stejně hodně naučit jako ztratit. Všudypřítomné připojení k internetu ovšem začíná představovat pro mladé lidi a dospělé, kteří se starají o děti a mládež, skutečné problémy. A bohužel jednou z velmi reálných hrozeb tohoto prostředí je kyberšikana.

1.2 Nadměrné užívání a závislost na internetu

Ačkoli považujeme internet za poměrně nové, avšak stále se vyvíjející médium, již nyní se objevují obavy týkající se času, které na něm děti a dospívající denně tráví, a že je právě čas strávený za obrazovkami odtrhává od aktivit, jež jsou pro jejich věk a vývoj vhodnější. V médiích i v povědomí veřejnosti se tak můžeme setkat s termínem jako je závislost na internetu. Jak ale rozeznáme takovou závislost od nadměrného užívání?

Mluvíme-li o nadměrném užívání, dáváme ho zpravidla do kontextu s dobou, kterou na internetu děti stráví. Ta se liší nejen podle věku, ale také typu konkrétní online aktivity. Jednou z nejvýraznějších činností jsou online hry s možností proniknout do zcela odlišného virtuálního prostředí, do něhož jsou děti a dospívající schopni být ponořeni v průměru až 25 hodin týdně, přičemž právě česká populace patří v této aktivitě na horní příčky mezi evropskými hráči. S nadměrným užíváním internetu je dále spojena řada výrazných znaků, které můžeme nacházet i u závislosti. Jedná se především o tendence propadat nudě, zvýšenou impulsivitu nebo neschopnost impulsivním podnětům odolávat. Zejména děti s poruchami pozornosti a těžko udržitelným zájmem nacházejí na internetu množství aktivit, kdy není nutné se příliš dlouho soustředit pouze na jednu z nich, ale je možné tékat z jedné na druhou. Také komunikace je v tomto případě spíše útržkovitá, což jedincům se sníženou schopností soustředit se vyhovuje více než běžná konverzace v reálu. Mezi další významné důvody spojené s nadměrným užíváním a závislostí na internetu lze zahrnout nízké sebehodnocení založené na slabší sebedůvěře, sociální izolovanost, nízká schopnost zvládat zátěž, deprese a podobné psychické problémy. V těchto případech děti

využívají internetu nejčastěji jako místa, kam mohou utéct od svých starostí a stresorů a zároveň jim může sloužit jako jistá forma náhrady za sociální oporu, které se jim nedostává v adekvátní míře. (Ševčíková, 2014, s. 38-40)

Pokud nadměrné užívání internetu u některých jedinců překročí onu pomyslnou hranici, kdy už nejsou schopni déle kontrolovat čas, který tráví online a objeví se u nich další znaky, které nyní popíšeme, hovoříme o závislosti. Mark Griffiths (© 2000) na základě teorie behaviorálních závislostí stanovil celkem šest kritérií, která musíme u člověka pozorovat, aby mohl být považován za závislého. Mezi tato kritéria podle něj patří;

- významnost, kdy se daná činnost stane v životě člověka tou nejdůležitější a má dopad nejen na jednání jedince např. v podobě zhoršení sociálního chování nebo zanedbávání fyziologických potřeb, ale také na jeho myšlení a prožívání;
- změny nálad jako důsledek provádění dané aktivity, kdy jedinci zažívají buďto vzrušující nebo naopak uklidňující pocity;
- tolerance jako proces, při němž je pro dosažení dřívějších účinků vyžadováno zvýšené množství konkrétní činnosti, aby došlo k jejímu uspokojení;
- abstinenci příznaky, ke kterým dochází, pokud je konkrétní aktivita přerušena nebo náhle omezena (nepříjemné pocity nebo fyzické projevy jako podrážděnost, třes, již zmíněná náladovost apod.);
- konflikt mezi prováděnou aktivitou a dalšími stránkami v životě člověka, který vede k interpersonálním (mezilidským) konfliktům např. v rámci rodiny a jiných blízkých vztahů, nebo intrapersonálním konfliktům odehrávajících se uvnitř samotného jedince;
- relaps jako tendence v podobě návratu k problémové aktivitě nebo nutkání tak učinit i přes období relativní kontroly a vyhýbání se dané činnosti.

Na základě zmíněných znaků je možné vnímat závislost na internetu jako činnost, která se v životě dítěte a dospívajících stane prvořadou, zároveň je doprovázena častými změnami nálad a je jí věnováno stále větší množství času a energie na úkor jiných zájmů nebo mezilidských vztahů. V situace, kdy nemohou být mladí uživatelé internetu online, vede toto omezení k příznakům, jež označujeme jako abstinenci a ke konfliktům, které způsobují řadu nepříjemných pocitů a negativních projevů chování jak u samotných

jedinců, tak u jejich blízkého okolí. Přesto však mají tendence se k internetu neustále vracet, i když se jeho používání snažili omezit, nebo si jsou vědomi toho, že jim tato činnost způsobuje v mnoha oblastech těžkosti. Zatím ovšem neexistuje žádná oficiální diagnóza, kterou bychom mohli pojmenovat jako „závislost na internetu“, neboť určení hranice mezi tímto stavem a běžným používáním není jednoduché. (Ševčíková, 2014, s. 43-44) Kavalír (2009, s. 28) navíc uvádí, že na základě různých výzkumů vyplývá, že většina uživatelů není závislá na internetu jako takovém, ale jde spíše o jeho využití jako prostředku k podpoře jiné závislosti. U dětí a dospívajících pak mluvíme zejména o hraní her nebo o udržování sociálních kontaktů pomocí sociálních sítí a aplikací, které umožňují instant messaging apod.

2 VYMEZENÍ KYBERŠIKANY

Je kyberšikana pouze elektronickou nástavbou již starého problému v podobě tradiční šikany nebo se jedná o poněkud unikátní fenomén, který si zaslouží jiné pochopení a prevenci? Tuto otázku si ve své studii pokládají Heirman a Walrave (© 2008) a vzápětí dokládají, že kyberšikana se i nadále považuje za formu šikany. Jejich spojitost nejlépe odhalíme pomocí definování tradiční šikany, neboť právě od ní se odvíjí samotné vymezení kyberšikany, se kterou sdílí většinu základních znaků, a jejich vzájemnou komparací.

Tradiční šikanou, zpravidla odehrávající se ve školním prostředí, se již řadu let zabývá Olweus (1993, s. 9-10), který uvádí, že *„žák je šikanován v okamžiku, kdy je opakovaně a po delší dobu vystavován negativním činům ze strany jednoho nebo více žáků.“* Zmíněnými negativními činy má na mysli jednání se záměrem ublížit a zranit, ať už verbálně, fyzicky nebo úmyslným vyloučením ze skupiny apod. Druhým důležitým aspektem definice je fakt, který zdůrazňuje, že toto jednání se vůči jednotlivci, případně skupině, děje opakovaně. Jako poslední podmínka by měla být splněna nerovnováha sil mezi agresorem a obětí, pro kterou je obtížné se bránit.

Z pojetí tradiční šikany pak vychází většina dostupných zdrojů, které vymezují kyberšikanu. Vůbec první, kdo ji definoval, byl Belsey (© 2007), který vidí její podstatu v *„používání informačních a komunikačních technologií k záměrnému, opakovanému a nepřátelskému chování ze strany jednotlivce nebo skupiny, které má druhým ublížit.“* Jak můžeme vidět, toto vymezení specifikuje šikanu přidáním prostředků, kterou jsou k ní použity. Willard (2007, s. 255) dále uvádí, že v rámci kyberšikany dochází k *„zasílání a zveřejňování zraňujícího materiálu nebo k zapojování se do jiných forem sociální agrese za použití internetu nebo dalších digitálních technologií, jako jsou mobilní telefony.“* Podle Huntera (2012, s. 6) se může jednat o zastrašování a obtěžování za využití e-mailů, textových zpráv, webových stránek, chatovacích místností nebo sociálních sítí. Pokud se nad tím zamyslíme, některé z metod, se kterými se v kyberšikaně setkáváme, nejsou tak odlišné od těch, jenž se objevují v tradiční formě šikany. Např. používání zraňujících slov bylo dříve spojeno s přímo vyslovenými urážkami, dnes se to děje za pomoci internetu a mobilních telefonů.

Oba výše zmíněné pojmy se do jisté míry značně překrývají. Ačkoli je kyberšikana vnímána jako fenomén, který se odehrává v online prostředí, je často velmi spjata

s reálným světem. U obětí tradiční šikany obvykle hrozí i riziko kyberšikany, kdežto v opačném případě není tato vazba až tak častá. Základ kyberšikany hledejme především v komplikovaných vztazích reálného světa, které se touto formou projevují i v prostředí internetu nebo v komunikaci s mobilními telefony. (Černá, 2013, s. 48-49) Eckertová a Dočekal (2013, s. 75) uvádějí, že pokud se jedno dítě vzepře druhému tváří v tvář, může se obtěžování a projevy agrese přenést právě do kyberprostoru, kde je možné zvýšit rafinovanost a nátlak, s čímž souhlasí i Černá (2013, s. 49), která tvrdí, že v mnoha případech je internet jen dalším místem, kam se útoky rozšířily. Samotný rozvoj technologií tedy nelze vnímat jako problém, neboť ony vymoženosti se stávají problémem až v rukou některých svých uživatelů. Vašutová (2010, s. 78) rovněž připouští, že jindy se oběť tradiční šikany stává v převážně anonymním prostředí internetu agresorem a útoky oplácí, aby si vybila svou frustraci, buďto na osobě, která ji týrá a ponižuje i v reálném světě nebo na někom zcela náhodném. V lepším případě může oběť využít internet k ventilování svých pocitů, aby mohla s někým sdílet své potíže, nebo k vyhledání pomoci.

Shodneme-li se nyní na tom, že spolu obě problematiky úzce souvisí, musíme vzít v úvahu i aspekty, kterými se také vzájemně liší. Hulanová (2012, s. 48) nám ve své publikaci předkládá, že hlavní charakteristiky tradiční šikany, do kterých řadíme mocenskou nerovnováhu mezi agresorem a obětí a projevy agresivního chování, kdy dochází k častému opakování, mnohdy i stupňování těchto nežádoucích akcí s cílem ublížit, mohou v rámci kyberšikany absentovat. My si v následující kapitole ukážeme, že ve skutečnosti nemůžeme mluvit ani tak o absenci, jako spíše o jejich modifikaci.

2.1 Specifika kyberšikany ve světle tradiční šikany

Kyberšikana má s tradiční šikanou mnoho společných aspektů, ale některé z nich dostávají v online prostředí jiný rozměr nebo se objevují zcela nové. Můžeme říci, že kyberprostor poskytuje agresorům zcela nové možnosti. Hulanová (2012, s. 48) upozorňuje na fakt, že prostřednictvím moderních technologií dochází k rychlému šíření jakéhokoli obsahu a celý proces šikany se tím povznesl na novou vyšší úroveň.

Významným specifikem kyberšikany je téměř úplná anonymita útočníka, která napadané osobě ztěžuje jeho identifikaci. Oběť nemusí vědět nebo nemá jistotu, od koho útok přišel, protože kyberšikana není založena na osobním setkávání jako ta tradiční, kterou je oběť do určité míry schopna předvídat a někdy se jí i vyhnout. (Vágnerová et al., 2011, s. 94) Vezmeme-li ovšem v potaz fakt, že kyberšikana může vzniknout na základě té tradiční,

v takovém případě oběť svého agresora již zná a útočník pouze zvýšil svůj tlak za pomoci dostupných technologií (Černá, 2013, s. 49). S tím souvisejí další znaky, které nám vyplývají na základě výše zmíněného. Rogers (2010, s. 11) uvádí, že se jedná o absenci fyzického násilí, které zde přechází výhradně do roviny psychické, a neschopnost útokům uniknout. Agresor může vytipovanou osobu pronásledovat prakticky kdekoli během celého dne. Virtuální prostředí zároveň pomáhá minimalizovat případný pocit viny, protože útočník není přímo svědkem způsobené újmy a nevidí reakci své oběti, která se před kyberšikanou nemá kam schovat. Je na ní vyvíjen neustálý tlak, kdy a s čím opět udeří.

Opakování je jedním z podstatných aspektů kyberšikany. Zatímco v reálném světě si snadno představíme situaci, kdy agresor s jistým časovým odstupem podniká útoky vůči své oběti, v online prostředí se opakování častěji děje za pomoci sdílení nebo komentování zraňujícího obsahu ostatními uživateli. A pokud se jedná o útoky přístupné veřejnosti, ne pouze o soukromé zprávy, o kterých nikdo jiný neví, velikost publika může v takovém případě dosáhnout obřích rozměrů a s každým dalším svědkem je újma způsobená oběti větší. (Ševčíková, 2014, s. 121-122). Navíc jediná nepříjemná zpráva nebo odkaz na webové stránky může mít mnohem větší dopad než slova vyřčená tváří v tvář. Všechny ponižující nadávky a výhrůžky řečené osobně si oběť nemusí pamatovat, ale SMS zprávy, chat nebo webové stránky mohou být zobrazovány a pročitány znovu a znovu, slova od slova. K tomu všemu připočteme pocit beznaděje nad nemožností se situací něco udělat, protože v mnoha případech není možné zahanbující obsah zrušit a vymazat a útok se tak stává víceméně trvalou záležitostí. Vše, co je jednou vyvěšeno na internet, může kdokoli shlédnout, komentovat a v nejhorším případě stáhnout a šířit dál ještě dříve, než stačí poskytovatel daného serveru zakročit. (Vágnerová et al., 2011, s. 95)

S tím, že se obtěžování dá přenést z reálného světa do online prostředí, se změnily i některé charakteristiky samotných aktérů kyberšikany. Mocenská nerovnováha je v souvislosti s tradiční šikanou založena na skutečně fyzické, popřípadě sociální převaze útočníka, jenže u kyberšikany na zmíněných skutečnostech nezáleží. Agresor může být v těchto oblastech slabší než cíl jeho útoků a oběť může být v rámci kyberprostoru vybrána zcela náhodně nebo na základě úplně jiných důvodů, než je její tělesný stav či sociální status. (Martínek, 2015, s. 172) Nerovnost sil se v tomto případě projevuje zejména tím, že agresorovi bohužel v mnoha případech nelze zcela zamezit přístup k oběti. Informační a komunikační technologie dosáhnou i do míst, která dosud představovala bezpečí a jistotu. (Vašutová, 2010, s. 89)

Z výše popsaných specifik týkajících se agresorů kyberšikany a jejich obětí nám vyplývá fakt, že dnes stačí mít základní znalosti v oblasti moderních technologií, které jsou pro fungování v naší společnosti prakticky nezbytné a kyberagresorem se v momentě může stát kdokoli s motivací ublížit a obětí každý s mobilním telefonem a připojením na internet. Konkrétnímu útoku se tak zpravidla nedá uniknout, je náhlý a neočekávaný.

Závěrem si uvedeme srovnání tradiční šikany a kyberšikany zpracované v následující tabulce, která nabízí stručný přehled obsahu této kapitoly.

		Tradiční šikana	Kyberšikana
JAK	Způsob	Tváří v tvář	Za použití ICT
	Forma	Fyzická, verbální, sociální, ekonomická	Nevyžádaná, zraňující, vyhrožující sdělení, pořizování a šíření záznamů aj.
	Prostředek	Fyzická zdatnost, verbální obratnost, orientace v sociálních vztazích	Mobilní telefon, PC, internet (SMS, MMS, e-mail, IM, web, sociální sítě, PC hry)
KDE	Místo	Školní prostředí	Kdekoli v dosahu ICT
		Nejbližší prostředí	Celý svět
KDY	Čas	Před/v průběhu/ po školním vyučování	Kdykoli 24 hodin/7 dní v týdnu
	Trvání	Opakovaná akce	Jednorázový akt
	Expozice	Jednorázově	Opakovaně
KDO	Identita aktérů	Vzájemná znalost	Anonymita
	Agresor	Fyzická/sociální převaha	Pokročilá znalost ICT
	Publikum	Pasivní publikum, omezený počet	Aktivní šířitelé (stávají se agresory), nekončící publikum (celý svět)
	Oběť	Fyzicky, sociálně slabší	Kdokoli, příp. s menší znalostí ICT

	Dospělí	Informovaní, zapojení, prevence i intervence	Nedostatečná úroveň, nízká úroveň supervize
--	----------------	---	--

Tabulka č. 1 – Komparace tradiční šikany a kyberšikany (Vašutová, 2010, s. 79)

2.2 Formy kyberšikany

Kyberšikana se objevuje v mnoha rozličných podobách. Může se jednat o zasílání e-mailů, zpráv v chatu nebo SMS přes mobilní telefony, které mají urážlivý obsah nebo charakter výhrůzek. Setkáváme se s vytvářením falešných webových stránek, se sdílením osobních fotografií, nebo se zakládáním skupin na sociálních sítích, jenž slouží k projevům nenávisti vůči oběti a k jejímu ponižování. McCarthy a Weldon-Siviy (2010, s. 74-75) uvádějí, že kyberšikana je pojem, který pojímá velký rozsah obtěžujícího jednání. Dnešní agresori mají pro své útoky širší pole působnosti a na výběr z mnoha potencionálních obětí. V minulosti měla většina dětí dojem, že strůjci šikany jsou schopni zruinovat jejich pověst před celou školou. Dnes, v době, kdy svět ovládají informační a komunikační technologie, se prostřednictvím nich nabízí nespočet příležitostí k útokům a jejich dopad je daleko, daleko horší.

Do forem kyberšikany lze zahrnout celkem dvě podoblasti. „První jsou její jednotlivé projevy, tedy konkrétní způsoby, jakými k agresivnímu chování dochází (například krádež a zneužití hesla, flaming atd.). Druhou podoblastí pak jsou místa na internetu či v mobilním telefonu, kde ke kyberšikaně dochází, což souvisí s prostředky použitými k její realizaci.“ (Černá, 2013, s. 24) Nyní si možné projevy kyberšikany a média, která slouží k jejímu šíření, podrobněji představíme v samostatných kapitolách.

2.2.1 Podoba jednotlivých projevů kyberšikany

Nejobvyklejší kybernetické útoky směřují dle McCarthy a Weldon-Siviy (2010, s. 74-78) na online reputaci konkrétní oběti. Pokud chceme zůstat v 21. století v obraze, velká část našeho života bude zaznamenána online. Můžeme dokonce dospět do situace, kdy budeme na internetu v určitém okamžiku komunikovat a přátelit se s více lidmi, než ve skutečném životě. Ať ano či ne, oba světy se velmi silně prolínají a špatná pověst v jednom z nich bude mít následky i ve druhém. Virtuální profil, kterým se na internetu prezentujeme, je důležitý ve více směrech. V dnešní době již většina zaměstnavatelů běžně kontroluje internetové příspěvky žadatelů o pracovní místo a jednou poskvněná pověst, k čemuž

mohlo dojít klidně i před lety, může ovlivnit představu, jakou si o nás druzí utvoří. Tento dojem je pak velice těžké napravit, pokud k tomu vůbec dostaneme šanci. Proto agresori používají kybernetické útoky převážně způsobem, aby poškodili něčí reputaci.

Jak jsme se ale zmínili v předcházející kapitole, kyberšikana může nabývat nejrůznějších forem. Willard (2007, s. 30) mezi ně zahrnuje tzv. rozohňování (flaming), obtěžování (harassment), pomlouvání (denigration), vydávání se za někoho jiného (impersonation), odhalování a podvody (outing and trickery), vyloučení (exclusion) a pronásledování (cyberstalking). Někteří další autoři jako např. Kowalski, Limber a Agatston (2008, s. 46), z českých představitelů pak Vašutová (2010, s. 87-88) nebo Černá (2013, s. 27), doplňují k danému výčtu ještě happy slapping, v překladu veselé fackování. V následujících odstavcích si jednotlivé formy blíže specifikujeme.

Rozohňování (flaming)

Flaming znamená prudkou, ale obvykle krátkodobou hádku mezi dvěma nebo více jedinci prostřednictvím informačních a komunikačních technologií. Slovní přestřelka probíhá častěji ve veřejném online prostředí, jako jsou chatovací místnosti a diskuzní fóra, než v rámci soukromých zpráv zaslaných e-mailem nebo přes mobilní telefon. Součástí těchto ohnivých diskuzí je použití agresivních a vulgárních výrazů, a ačkoli mívá flaming spíše charakter krátkodobé události, existuje i označení pro dlouhodobou výměnu těchto urážlivých zpráv a komentářů, kterou nazýváme jako válku, v originále flaming war. (Kowalski, Limber a Agatston, 2008, s. 47) Rozohněnost, která je jedním z typických znaků, se více či méně projevuje v podobě skrytých či otevřených hrozeb, jež mohou, ale zároveň nemusí být v rámci hádky myšleny jako reálné výhrůžky, které se druhá strana chystá uskutečnit. (Vašutová, 2010, s. 85)

Obtěžování (harassment)

V případě online obtěžování se jedná zejména o opakované telefonáty, prozvánění nebo zasílání velkého množství urážlivých nebo nevyžádaných zpráv skrze SMS, e-mail, chat na sociálních sítích apod., kterými útočník svou oběť zahlcuje. Cílem neutuchajícího obtěžování je zejména vyvádět dotyčného z rovnováhy a znepríjemňovat mu život. (Szotkowski, Kopecký a Krejčí, 2013, s. 15.) Na rozdíl od flamingu mluvíme v tomto

případě o jednosměrných útocích nebo obtěžujících akcích, které zraňují a působí problémy pouze jedné straně.

Pomlouvání (denigration)

Jinými slovy jde o očerňování a zostuzování druhé osoby pomocí šíření různých pomluv a lží. Podle Willard (2007, s. 8) se může jednat o odesílání nepravdivého či zesměšňujícího obsahu jiným uživatelům na diskuzních fórech nebo sociálních sítích nebo o zveřejňování takového materiálu za pomoci webových stránek apod. Autorka nicméně upozorňuje, že při online komunikaci se můžeme běžně setkat s informacemi, které se mohou jevit jako poškozující, a proto je vždy nutné zvážit, kde se nachází pomyslná hranice mezi konstruktivní kritikou a očerňováním jako formou kyberšikany, která si klade za cíl oběti ublížit, nebo ji jinak poškodit.

Vydávání se za někoho jiného (impersonation)

Okamžik, kdy se jedna osoba začne vydávat za druhou, může označit v překladu z anglického originálu jako krádež identity. Agresor v tomto případě využívá osobní údaje oběti, popřípadě fotografie, aby mohl vystupovat pod jejím jménem. Může se jednat o založení falešného profilu, nebo dokonce zcizení hesla ke skutečnému účtu na sociální síti, používání podobné přezdívky v chatovacích místnostech a diskuzních fórech apod. Útočník se často pod cizí identitou prezentuje nežádoucím způsobem. Nebezpečí spočívá i v komunikaci s přáteli oběti, které si může vyhledat a nevhodně se o nich vyjadřovat, což může oběti způsobit potíže v reálných vztazích. (Černá, 2013, s. 25) McCarthy a Weldon-Siviy (2010, s. 77-78) uvádějí, že ke krádeži identity dochází také z důvodu, kdy se pro sebe útočník snaží něco získat. Může jít např. o údaje ke kreditní kartě nebo rodné číslo, které se dá snadno zneužít.

Odhalování a podvody (outing and trickery)

Odhalováním se má na mysli sdílení osobních, často trapných informací a tajemství o jiné osobě bez její souhlasu. Podvody se od outingu navíc liší tím, že oběť je druhým člověkem nějakým způsobem zmanipulována a přesvědčena k prozrazení těchto citlivých informací, které jsou poté zveřejněny online. (Rogers, 2010, s. 18) Oběť přitom nikdy nezamýšlela,

aby se tyto věci dozvěděl někdo další, vyjma osob, kterým věřila a považovala je za přátele. Jde v podstatě o předstíraný zájem a následné zneužití důvěry. Szotkowski, Kopecký a Krejčí (2013, s. 14) zmiňují, že útočník využívá ve svůj prospěch nedostatky internetové komunikace, kam spadají zejména malá zpětná vazba, neschopnost řídit se podle neverbálních znaků a další kontextová vodítka, která oběti ztěžují posoudit, zda je zájem druhé osoby skutečný či ne. Kowalski, Limber a Agatston (2008, s. 49) uvádějí, že odhalování a podvody mohou mít např. podobu rozesílání e-mailů nebo zpráv, které obsahují soukromé a potenciálně zahanbující informace nebo fotografie.

Vyloučení (exclusion)

Sociální vyloučení může nastat v reálném životě stejně jako v souvislosti s virtuálním světem, ve kterém jde o vyloučení z určité online komunity. Může se jednat o prostředí online her, skupiny na sociálních sítích nebo jiné skupinové konverzace, které vyžadují autorizovaný přístup. Vyloučeným osobám zpravidla není dovolené se do dané komunity lidí vrátit a často chybí i v jejich seznamech přátel. Emocionální dopad na konkrétního jedince je pak velmi intenzivní, neboť stejně jako tomu bylo v minulosti, i v dnešní době je vyloučení v mnoha společenstvích považováno za extrémně tvrdý trest. Willard (2007, s. 10) Emoční následky vyloučení jsou o to horší v období dospívání, kdy mají mladí lidé silnou potřebu někam patřit.

Pronásledování (cyberstalking)

Jedná se o případy, kdy pachatel vytipovanou oběť dlouhodobě pronásleduje a obtěžuje za pomoci internetu nebo mobilního telefonu. Zpočátku může jít o projevy přízně, které se zdají být nevinné, ale mohou vyústit ve výhružné zprávy a vydírání. Oběť je najednou bombardována nechtěnými telefonáty, útočnými či zesměšňujícími SMS/MMS zprávami nebo zprávami na sociálních sítích apod. Takové jednání výrazně narušuje soukromí, způsobuje pocity úzkosti a především vyvolává strach spojený se ztrátou bezpečí. Kromě nenávistných a zraňujících zpráv adresovaných přímo oběti, se může agresor zaměřit i na rodinu nebo přátele, u kterých se uchyluje k pomluvám s úmyslem poškodit její pověst a vztahy. (Eckertová a Dočekal, 2013, s. 67)

Veselé fackování (happy slapping)

Pojem sám o sobě může znít jako legrace nebo vyvolávat pousmání. Avšak člověku, vůči němuž je veselé fackování namířeno, to nepřipadá směšné ani v nejmenším. Podstata happy slappingu spočívá v nečekaném fyzickém útoku na jinou osobu, jejíž reakce je zaznamenána na kameru nebo mobilní telefon a následně publikována na internetu. Reakce napadených bývají vesměs podobné. Osoby jsou náhlým přepadením zmatené, překvapené, v jejich tvářích se objevuje údiv nebo zděšení. Útoky jsou pro oběti zpravidla ponižující a často zahrnují více než pouhá plácnutí. Během okamžiku může dojít ke zvratu a to, co původně začalo jako legrace, skončí vážným a agresivním napadením, které může být životu nebezpečné. (Hunter, 2012, s 20)

2.2.2 Média šíření kyberšikany

Podoba jednotlivých útoků odehrávajících se na virtuální úrovni se liší také na základě toho, jaké médium si pro jejich šíření agresor zvolí. Typologie prostředků používaných ke kyberšikaně se odvíjí v závislosti na konkrétním autorovi, a abychom utvořili jejich celistvý přehled, v následující podkapitole si uvedeme charakteristiky nejčastěji využívaných médií, do kterých spadají webové stránky (WWW – world wide web), sociální sítě (SNS – social networking sites), chatovací místnosti a diskusní fóra, elektronická pošta (e-mail), instant messaging (IM), online hry a mobilní telefony.

Webové stránky (WWW)

Samotné webové stránky poskytují místo pro případnou ventilaci agresivního chování vůči dalším uživatelům internetu. Mluvíme zde buď o vytvoření webové stránky, jejímž účelem je poškodit pověst jiné osoby a zároveň ji zranit, nebo může jít o již fungující stránky, které za tímto cílem agresor využije. Stačí párkrát kliknout a útok obletí téměř celý svět. Jedny z nejvíce rozšířených prostředí toho typu jsou úložiště pro sdílení fotografií a videí, když je možné zmínit zejména webovou stránku Youtube. (Černá, 2013, s. 29) Takto zveřejněný obsah je posléze vydán napospas širokému publiku a nezadržitelně se šíří, je komentován a sdílen ostatními uživateli na sociálních sítích. (Eckertová a Dočekal, 2013, s. 73) Jako další místo, na kterém mohou být útoky soustředěny, jsou blogy. Většinou slouží mnohým uživatelům jako jistá forma deníku, i když se ve skutečnosti jedná o veřejný záznam jejich myšlenek, ke kterému má tím pádem přístup kdokoli připojený k internetu. Objevují

se ovšem i tzv. útočné blogy, kdy jsou útoky směřovány přímo na konkrétní osobu a věnují se jejímu ponižování, nebo jde o negativní prohlášení na blogu někoho jiného. (McCarthy a Weldon-Siviy, 2010, s. 138-144)

Sociální sítě (SNS)

Tyto služby umožňují rychlý a snadný způsob, jak si vytvořit internetový profil, spojit se s ostatními uživateli, sdílet fotky, videa a další. Bez příslušných bezpečnostních opatření však mohou být informace uvedené na sociální síti zneužity k šíření pomluv a lží a ani s nimi nelze mnohým projevům kyberšikany (zraňující komentáře, úprava a zveřejňování fotek apod.) zcela zabránit. Vrstevnický tlak a snaha stát se populárním na základě velkého množství sledujících nebo přátel, může přimět děti např. k přijetí žádosti o přátelství od cizího člověka, kterému tím umožní přístup k osobním informacím, jež je mohou učinit zranitelnými. Není ani nijak složité založit si na sociální síti falešný účet a vystupovat pod jinou nebo smyšlenou identitou. To dovoluje případným agresorům kontaktovat nebo sledovat jejich oběť a zároveň si zachovat anonymitu. (Rogers, 2010, s. 16)

Chatovací místnosti a diskusní fóra

Hlavním rozdílem mezi chatováním a komunikací v rámci diskusních fór je skutečnost, že prostřednictvím chatu je možné s ostatními uživateli komunikovat v reálném čase, kdy dochází k výměně okamžitých odpovědí, kdežto diskusní fóra tuto funkci nemají, jsou tzv. asynchronní a nevyžadují bezprostřední reakci jednotlivých uživatelů. Chatovat je možné buďto pomocí dnes již nejrůznějších programů a aplikací nebo v rámci chatovacích místností. Tyto místnosti, stejně jako diskusní fóra, jsou obvykle zaměřeny na konkrétní témata a oblasti zájmů. Uživatelů tak mohou sdílet a získávat informace, které je zajímají, ale zároveň zde může snadno dojít k šíření pomluv, vyloučení nebo dříve už zmiňovanému flamingu. (Černá, 2013, s. 30-31)

Elektronická pošta (e-mail)

Představuje stále hojně využívaný způsob odesílání, doručování a přijímání zpráv pomocí e-mailových účtů, které se dají využít pro komunikaci stejně snadno, jako jich lze zneužít ke kyberšikaně. E-mail s osobními nebo nežádoucími informacemi či fotografiemi

můžeme jediným kliknutím odeslat relativně velkému množství lidí, nebo jimi přímo zahltit e-mailovou schránku dotyčného člověka. Přestože se dá e-mailová adresa poměrně snadno vystopovat, není na druhou stranu jisté, že se tím podaří odhalit osobu, která kompromitující zprávy z daného účtu skutečně odeslala. (Hollá, 2013, s. 25-26)

Instant messaging (IM)

Kowalski, Limber a Agatston (2008, s. 52) uvádějí, že instant messaging představuje jeden z nejčastějších způsobů, kterým u dětí a mladistvých dochází ke kyberšikaně. Za pomoci aplikací umožňujících komunikaci v reálném čase je možná okamžitá výměna zpráv přes internet s osobami na seznamu přátel nebo seznamu kontaktů, které jsou právě online, což je hlavní výhoda oproti běžnému e-mailu, který komunikaci v reálném čase neumožňuje. Agresoři mohou prostřednictvím služby IM zasílat rozzlobené nebo výhružné vzkazy, vytvořit si stejnou nebo podobnou přezdívku a vystupovat pod jménem oběti, či rozesílat kompromitující fotografie nebo videa jiné osoby bez jejího souhlasu.

Online hry

Online hraní se podle Huntera (2012, s. 16-17) neustále rozšiřuje, zejména díky popularizaci MMORPG (anglická zkratka pro massively multiplayer online role-playing games). Tyto hry zahrnují chaty a diskusní fóra a stejně jako tomu bývá u každé hry, jsou i hráči v prostředí virtuálního světa pohlceni herní atmosférou a ve vypjatých situacích se dostávají frustrace nebo vztek, což může velmi snadno vyústit ve flaming. Existují také hráči, kteří se snaží ostatním online hraní co nejvíce znepříjemnit, a to především tím, že obtěžují začátečníky, např. opakovaně zabíjí jejich herní postavu, používají vulgární výrazy a nadávky, nebo sabotují týmovou práci apod.

Mobilní telefony (telefonáty, SMS, MMS)

SMS z anglického „short message service“ neboli elektronické rozesílání textových zpráv stále spadá k hojně využívanému komunikačnímu prostředku. Existuje však spousta příběhů, kdy osoby obdržely desítky neslušných nebo výhružných zpráv. K mobilním telefonům rovněž patří i obtěžující nebo tzv. „mlčící“ volání, kdy se člověk na druhé straně záměrně neozývá s cílem dotyčnou osobu vystrašit. Dále tu jsou multimediální zprávy,

pod zkratkou MMS z anglického „multimedia messaging service“, které umožňují rozesílat obraz a zvuk, jež mohou být stejně zraňující jako samotný text. Např. nahé či jen částečně obnažené fotografie poslané druhé osobě v dobré víře mohou nakonec způsobit více škody než užítku, pokud jsou rozeslány dál. (Hulánová, 2012, s. 47)

2.3 Profil aktérů kyberšikany

Většina dětí a mladistvých má své vlastní chytré telefony, umí pracovat s počítači a vyhledávat informace. Díky těmto vymoženostem mohou sdílet své zážitky, ať jsou kdekoli a seznamovat se s lidmi z různých koutů světa. Předchozí generace si něco takového dokázaly jen stěží představit. Na druhou stranu tento nový virtuální svět má i svou temnější stránku, do které spadá fenomén kyberšikany. Moderní komunikační technologie mohou být snadno zneužity k obtěžování, výhrůzkám a ponižování. S tím, jak se v průběhu posledních pár let rozrůstají, stávají se i metody agresorů kyberšikany více důmyslnými. Svě oběti mohou pronásledovat nejrůznějšími způsoby od obtěžujících hovorů po zakládání falešných webových stránek, a to s nasazením minimálního úsilí a množství peněz. (Rogers, 2010, s. 7)

Spolu s příchodem moderní techniky určené v první řadě zejména pro komunikaci a sdílení informací se změnila i některé charakteristiky samotných aktérů kyberšikany. Osoby zapojené do kyberšikany dělí většina autorů celkem do tří skupin. První dvě skupiny tvoří samotní agresori a jejich oběti. Do třetí specifické skupiny zahrnují další zúčastněné diváky, svědky, které označují jako tzv. přihlížející. V následujících odstavcích jsou jejich profily blíže rozpracovány, a to i v souvislosti s tradiční šikanou.

2.3.1 Agresor

Mnohdy se setkáváme s představou, že mezi agresory tradiční šikany nacházíme zejména děti, které jsou fyzicky silnými, ale sociálně už méně zdatnými jedinci s nižším sebevědomím, v důsledku čehož se u nich objevuje pocit nejistoty a osamění. Mezi ostatními nebývají příliš oblíbení a prostřednictvím šikany na sebe upoutávají pozornost. Díky ní získávají pocit moci, který jim slouží jako kompenzace za jejich nedostatky. Na druhou stranu se agresory stávají i děti, které jsou v kolektivu poměrně oblíbené a mají velký okruh přátel. Vyznačují se vyšším sebevědomím a sociálními dovednostmi, jenž obratně využívají k manipulaci s druhými. Mnoho z nich dokáže velmi dobře posoudit chování a procesy ve skupině, odhadnout reakce ostatních, čehož rádi využívají ve svůj

prospěch. Pro agresory obecně představuje šikana účinný způsob, jak si ve skupině upevnit vlastní pozici. (Černá, 2013, s. 64) Někteří záludní jedinci mohou dokonce působit na své okolí mile, ale ve skutečnosti se jedná pouze o jejich vypočítavost. Svě činy promyšleně plánují a vědí přesně, co dělají. Zároveň často touží po tom, aby je ostatní viděli v akci. Mají dobrý pocit z toho, když mohou v přítomnosti dalších osob uplatňovat svou moc. (Hunter, 2012, s. 22) Hollá (2013, s. 30) je dále charakterizuje jako aktivní a impulsivní s kladným vztahem k násilí. Jejich opakem je pasivní agresor, který se obvykle dostává do role spolupachatele. Většinou se tak děje z důvodu, aby se sám nestal obětí. Agrese mu slouží jako způsob vlastní ochrany.

V tradiční šikaně agresor často dominuje nad svou obětí kvůli jeho fyzické převaze. U kyberšikany na síle ani na sociálních dovednostech příliš nezáleží, prostředí internetu stírá i rozdíly dané věkem a pohlavím, postavením a úspěšností v reálném světě apod. Objevují se názory, že právě děti, které jsou v reálném světě méně průbojné, stydlivé a dělá jim potíže navazovat vztahy s vrstevníky, se mohou v kyberprostoru stát těmi aktivními, až agresivními. Jedinci mohou díky anonymitě, kterou jim internet poskytuje, nabít dojmu určité síly a moci. Mohou si dokonce vytvořit úplně novou identitu. Právě anonymita je jedním z významných motivujících faktorů, který zde do jisté míry podněcuje rozvoj agresivního chování. (Vašutová, 2010, s. 90)

Kavalír (2009, s. 19) uvádí, že pro jednotlivé typy agresorů kyberšikany jsou příznačné různé způsoby kyberšikanování. Odlišují se od sebe tím, jak konkrétní útok realizují a šíří, stylu, jakým se ukrývají i svou motivací. Někteří potřebují pro svou činnost diváky, jiní jsou tajnůstkáři a najdeme i takové, kteří jednájí neúmyslně, a jejich primárním záměrem nebylo ublížit. Na základě těchto aspektů se u nás i v zahraničí nejčastěji používá dělení na následující typy kyberagresorů; pomstychtivý andílek, bažící po moci, sprosté holky a neúmyslný kyberagresor.

Pomstychtivý andílek (the vengeful angel)

Dotyčný se nevnímá jako agresor, naopak se vidí v roli spasitele, který vzal spravedlnost do svých rukou. Jedná z přesvědčení, že jeho chování je oprávněné a dává tím osobě, jež ho popudila, patřičnou lekci. Pomstychtivý andílek obvykle podniká své kroky v online prostředí sám, bez vědomí někoho jiného, a to buď na svou ochranu (obrací útok proti

vlastnímu agresorovi a sám se jím stává), anebo na ochranu blízké osoby, která byla terčem, a za kterou vrací úder. (Kowalski, Limber a Agatston, 2008, s. 60)

Bažící po moci (the power-hungry)

Svémi útoky si buduje autoritu, dokazuje jimi, že je dostatečně silný na to, aby ostatní přiměl dělat přesně to, co po nich chce. Svě oběti ovládá pomocí strachu a přihlížející publikum upevňuje jeho pocit moci, stejně jako mu dodává odvahu anonymní a neosobní prostředí virtuálního. Díky tomu je schopen stupňovat útoky tak dlouho, dokud se mu nedostane patřičné pozornosti a odezvy. Zároveň si často neuvědomuje důsledky a závažnost svého chování. Všechny zmíněné znaky dělají z jedince toužícího po moci nejvíce nebezpečný typ kyberagresora. (Kavalír ed., 2009, s. 20)

Sprosté holky (mean girls)

Jedinci jednájí z nudy nebo hledají zdroj zábavy. Typickými představiteli těchto agresorů jsou dívky, které obvykle plánují a podnikají své činy ve skupině. Jejich cílem se často stávají jiná děvčata, která mohou být vnímána jako pomyslná konkurence, ale nejsou jim ušetřeni ani chlapci. Motivací jim bývá touha po obdivu nebo reakce přihlížejících. Frekvence útoků je přímo úměrná zábavě, která se jim dostává a podpoře publika, popřípadě mlčenlivostí ostatních nezúčastněných. Jakmile se jim nedostává patřičné odezvy, kyberšikana v tomto případě obvykle zaniká. (Hollá, 2010, s. 31)

Neúmyslný kyberagresor (the inadvertent cyberbully)

Jedná se o jedince, který se dopouští kyberšikany, aniž by si to uvědomil. V prostředí internetu často vystupují pod falešnou identitou, před ostatními uživateli si hrají na silné a tento dojem posilují tím, že odesílají agresivní a provokativní zprávy, nebo na ně stejným způsobem odpovídají. Někdy zase jednájí v legraci a nedomýšlí, že osoby na druhé straně obrazovky to nemusí pochopit. Jejich prvotním záměrem není ublížit, jednájí spíše bez promyšlení a neuvažují o následcích. (Martínek, 2015, s. 178)

Hollá (2013, s. 36) se ve své publikaci zmiňuje ještě o tzv. kombinovaném agresorovi, který se dopouští jak tradiční šikany, tak kyberšikany. Online prostředí mu slouží jako další místo, kam může směřovat své útoky.

Chceme-li dále vyvodit některé z charakterových vlastností a znaků, kterou jsou kyberagresorům společné, lze do nich dle Szotkowského, Kopeckého a Krejčího (2013, s. 22-24) obecně zahrnout nadměrné množství času stráveného na internetu, zručnost při práci s informační a komunikační technologií, dále sklon k impulsivnímu chování a především nedostatek empatie, který je podle Willard (2007, s. 80) spojen se ztrátou zpětné vazby. Ve virtuálním světě interakce tváří v tvář odpadá, agresor nemůže vidět, jaký měla jeho slova nebo činy na druhou osobu dopad. Stejný názor mají i Heirman a Walrave (© 2008), kteří ve své studii předkládají tzv. kokpit efekt. Jde o srovnání založené na pilotech z druhé světové války, kteří bombardovali města s civilisty a sestřelovali nepřátelské letouny. Tím, že seděli uzavřeni v kokpitech a neměli možnost jakékoli interakce se svým cílem, se jim utrpení, které způsobovali, zdálo na hony vzdálené, téměř nereálné. A stejně jako letci, ani agresori kyberšikany svou oběť v momentě útoku nevidí, těžko se jim odhaduje újma, kterou způsobují.

U dětí, které tráví hodně času na internetu nebo se svými mobilními telefony, si můžeme všimnout určitých projevů v chování, které vyvolávají podezření a mohou nasvědčovat kyberšikaně. Řadíme mezi ně rychlé vypínání monitoru nebo zavírání počítačových programů v náhlé přítomnosti rodičů nebo jiné osoby, nadměrné trávení volného času na internetu, někdy až do pozdních nočních hodin, rozladěnost a impulsivita nad nemožností počítač v určité chvíli použít, vyhýbání se rozhovorům o aktivitách podnikaných v prostředí internetu, nebo používání mnoha různých či dokonce cizích online účtů a adres. (Martínek, 2015, s. 179)

2.3.2 Oběť

Každý člověk má své silné, ale i slabé stránky, něco čeho se dotýčný bojí, situaci, ve které by si pravděpodobně nevěděl rady. A najde-li se jedinec, který slabého místa využije a zaútočí, kdo bude opakovaně vystavovat druhého nepříjemným situacím, může být jen otázkou času, kdy zvolená osoba útokům podlehne. Oběťmi tradiční šikany se často stávají jedinci, kteří nějakým způsobem vybočují z řady, což může být způsobeno kombinací mnoha faktorů od tělesného vzhledu, osobnosti, specifických projevů v chování, až po určitý druh handicapu nebo poruchy, z nichž vyplývají další speciální potřeby.

(Vašutová, 2010, s. 63) U obětí kyberšikany na těchto znacích nemusí záležet, v online prostředí mohou být výše zmíněné aspekty odsunuty do pozadí (Szotkowski, Kopecký a Krejčí, 2013, s. 24), což si znovu ukážeme i v následující typologii obětí v komparaci s tradiční šikanou.

Dle Ondrejčkoviče (2009, s. 168) můžeme v rámci tradiční šikany narazit na oběti, které mají problém se začleněním do kolektivu, jsou nejisté, plaché, neumí se účinně bránit, jejich nízké sebevědomí a zranitelnost představují pro útočníka snadný cíl. Odlišnými oběťmi jsou děti nebo mladiství, kteří svým chováním nebo určitou vlastností druhé provokují. Může se jednat o projevy hyperaktivity, která může ostatní obtěžovat, emoční labilitu a impulsivitu v interakci s ostatními, kdy je těžké s těmito jedinci vycházet a na základě toho se často stávají oběťmi. Agresori mohou nabít dojem, že si to dotyční zaslouží, že si o to svým jednáním sami říkali. Vašutová (2010, s. 63) doplňuje ještě jednu nejméně obvyklou oběť, kterou se podle ní může stát nový člen třídy, nově příchozí, který naruší stávající situaci.

Kyberšikana můžeme být úzce spojena s kvalitou vztahů, které jedinec má v rámci reálného světa. Eckertová a Dočekal (2013, s. 75) tvrdí, že tradiční šikana se může velmi snadno přenést do prostředí internetu, jenž pro agresory vytváří další způsob, jak své útoky rozšířit. Ševčíková (2014, s. 131) navíc upozorňuje, že kyberprostor zároveň umožňuje původní oběti mstít se za způsobená příkoří a obrátit její frustraci vůči svému agresorovi, který se tak sám může ocitnout v opačné roli. Dalšími oběťmi kyberšikany se mohou stát zcela náhodně vybrané osoby, které nemusí vybočovat z řady a ve skutečném životě mohou mít uvnitř skupiny dobré postavení. Záleží i na tom, co o sobě daní jedinci na internetu zveřejňují a kolik lidí má k jejich údajům přístup. Sdílení osobních věcí a zážitků není samo o sobě negativní, není to přímá cesta ke vzniku kyberšikany, nicméně faktem zůstává, že díky informacím, které veřejně sdílejí ve větší míře, se mohou stát zranitelnými. Pro případné útočníky je pak velmi snadné jich zneužít. Většina autorů jako např. Szotkowski, Kopecký a Krejčí (2013, s. 21) nebo Hollá (2010, s. 32) se dále shodují na tom, že oběťmi se častěji stávají osoby, které tráví na internetu více času, či jsou na něm závislé, nemají mnoho přátel, a proto se je snaží vyhledávat ve virtuálním světě, kde navazují kontakty s cizími lidmi.

Poznat, že u dětí nebo mladistvých ve spojení s moderní komunikační technologií něco není v pořádku, nebývá jednoduché, stejně jako v případě tradiční šikany. Eckertová a Dočekal (2013, s. 76) uvádějí, že se zpravidla nesvěří, protože jsou emočně zahlceni, cítí

se zostuzeni, ponížení, může se objevit pocit viny. V takovém případě se můžeme spolehnout na některé nepřímé signály, které předkládá Martínek (2015, s. 179), a jenž nám mohou napovědět, co se děje. Mezi nejčastější projevy v chování u obětí kyberšikany můžeme zařadit odmítání používat počítač či mobilní telefon, nervozitu v případě došlé SMS zprávy nebo e-mailu, vyhýbání se tématu o aktivitách realizovaných na internetu, nebo mazání historie v počítači. Objevují se také náhlé změny v chování po odchodu od počítače nebo po odložení mobilního telefonu, kdy oběť často působí nervózně, ustrašeně, je smutná, nebo naopak frustrovaná a popudlivá.

2.3.3 Přihlízející

Tradiční šikana se obvykle odehrává jako skupinový proces a diváci v rolích svědků se stávají její součástí. Kyberšikana, která může vzniknout v rámci veřejného online prostředí, umožňuje přístup ke zraňujícímu obsahu daleko většímu množství lidí. Aktivity probíhající s využitím internetu mají mnohdy za následek sníženou schopnost sebeuvědomění a rozptýlení zodpovědnosti. (Hollá, 2013, s. 39) Lidé mohou jednoduše nabit dojmu, že není třeba jakkoli zasahovat, protože svědkem konkrétní věci umístěné na internet už muselo být tolik uživatelů před nimi, a jistě se našel někdo, kdo zakročil, což je samotné zbavuje pocitu zodpovědnosti. Přitom, jak uvádí Černá (2013, s. 69-70), postoj a reakce svědků obvykle rozhodují o dalším vývoji. Pokud přihlízející otevřeně zareagují a takové chování veřejně odsoudí, je to považováno za jeden z nejvýznamnějších faktorů, který agresora odrazuje od dalších útoků. Jestliže se ale v opačném případě nikdo neprojeví, dostává jakýsi nevyslovený tichý souhlas.

Přihlízející můžeme rozdělit hned do několika skupin v závislosti na konkrétním autorovi. Hollá (2013, s. 39-40) je člení do dvou kategorií; na přihlízející, jenž mají obavy zasáhnout a přihlízející, kteří se útoky baví. Dále bere v úvahu jejich jednání, zda jsou schopni aktivity, ať už pozitivní či negativní, nebo raději zůstávají pasivními. V případě, že svědek převezme aktivní úlohu v pozitivním slova smyslu, můžeme si představit situaci, kdy kyberšikanu ohlásí, popřípadě se snaží oběti poskytnout emocionální podporu. Na druhé straně tu máme negativní aktivitu, kdy se svědek internetovým útokem vůči jiné osobě baví, komentuje daný příspěvek, nadále ponižující obsah sdílí a šíří dál. Svými činy, ať už vědomě či nevědomě, podporuje jednání původního agresora a zároveň přispívá k efektu sněhové koule, kdy dochází k udržování kyberšikany jinými uživateli právě prostřednictvím zmíněných aktivit. Eventuálně je přihlízející v roli nezúčastněného

pozorovatele, který situaci sleduje, ale nepodniká žádné kroky, ve všech směrech zůstává pasivním.

Ševčíková (2014, s. 133) předkládá velmi podobnou typologii přihlížejících dle Olweuse, která byla původně sestavena na základě aktérů tradiční šikany, ale je možné ji aplikovat i na oblast kyberšikany. Typologie se stejně jako ta předchozí odvíjí jak od konkrétního chování jedinců, čímž je myšlena ochota či neochota v takové situaci zasáhnout, tak od jejich postojů, které dělí na kladné, neutrální či lhostejné, nebo záporné. Spojením jednotlivých charakteristik se můžeme setkat s následujícími skupinami přihlížejících;

- následovníci (ti, jenž sdílí aktivitu s agresorem, a otevřeně ho podporují);
- ti, kteří otevřeně schvalují agresorovo jednání, ale sami se útoku neúčastní;
- ti, kdo podporují agresora, ale nedávají to otevřeně najevo, nezapojují se;
- nezúčastnění pozorovatelé;
- ti, kteří jsou proti, ale nevyjadřují to otevřeně, nic aktivně nepodnikají;
- ti, kdo otevřeně vyjadřují nesouhlas a aktivně jednájí.

Není lehké najít jednoznačnou odpověď, proč se přihlížející rozhodnou zachovat právě oním nebo jiným způsobem. Roli hraje spousta faktorů od osobnostních charakteristik až po dynamiku v rámci skupin nebo celých komunit. Mezi faktory, které zvyšují pravděpodobnost, že přihlížející zasáhnou, můžeme zařadit tendenci k prosociálnímu chování, empatii a emoční vyrovnanost, důvěru ve vlastní osobu, ve schopnost druhému pomoci, popřípadě vztah k oběti apod. U kyberšikany bohužel většina přihlížejících v první řadě neví, jaký k této situaci vůbec zaujmout postoj, a jak by mohla následně někomu, kdo této formě šikany čelí, efektivně pomoci. (Černá, 2013, s. 71) Toto váhání můžeme považovat za vcelku pochopitelné, v online prostředí je mnohdy těžko rozpoznatelné, co je ještě v rámci mezí a co už je skutečná kyberšikana. Rovněž může mnoho přihlížejících podcenit závažnost situace, když jim nejsou známy okolnosti.

3 JAK SE PROTI KYBERŠIKANĚ BRÁNIT

Burdová a Traxler (2014, s. 5-8) uvádějí, že dnešní svět s sebou přináší velké množství rizik a jednou z jeho největších nástrah je internet. Mnoho dětí a zároveň rodičů ani netuší s čím je možné se při používání informačních a komunikačních technologií setkat. Přitom zrovna tak, jak děti připravujeme a učíme je bezpečnému chování v každodenním životě např. nutnost rozhlédnout se při přecházení přechodu, aby je nesrazilo auto, je potřeba zamyslet se i nad riziky, které na ně mohou číhat ve virtuálním světě. Je nemyslitelné pustit dítě do vody na vlastní pěst, pokud neumí plavat. Přesto se často stává, že ho posadíme před monitor počítače nebo tabletu, aniž bychom mu sdělili, jak se v online prostředí chovat nebo chránit. A ačkoli lze tato digitální média výborně technicky zabezpečit, dítě se s nimi nedostává do kontaktu pouze doma, čemuž se rodiče neubrání. Ideální formu prevence proti šikaně v kyberprostoru proto spatřujeme v seznamování dětí už od útlého věku se základními pravidly bezpečného používání a pohybu na internetu. Velmi přehledný výčet těchto zásad předkládá ve své publikaci Hulánová (2012, s. 108-109) a řadí mezi ně následující kroky;

- vyhnout se uvádění osobních informací jakými jsou adresa bydliště nebo školy, číslo mobilního telefonu, detaily o rodinných příslušnících, blízkých osobách a dalších soukromých údajů na webových stránkách, sociálních sítích nebo jejich sdělování neznámým lidem, které znají jen prostřednictvím internetu (než jsou takové informace svěřeny druhé osobě např. na chatu, je potřeba mít na paměti, že se tím mohou stát velmi snadno dostupnými, pokud se je dotyčná osoba rozhodne sdílet a zneužívat);
- ukončit s někým internetovou komunikaci, jestliže se jim zdá probírané téma nevhodné, přivádí je do rozpaků nebo je naopak děsí (dětem by se mělo vysvětlit, že se takové věci v rámci internetu občas stávají a není jejich vina, pokud k něčemu podobnému dojde, ale je naopak důležité, aby se s takovou nepříjemnou zkušeností nebály svěřit);
- ignorovat jakékoli hrubé, urážlivé, agresivní nebo výhružné zprávy, vše naopak oznámit rodičům nebo jiné osobě, které důvěřují ani neotevírat neznámé soubory a odkazy, pokud byly zaslány lidmi, které neznají (mohou ukrývat viry či jiný závadný obsah, který by mohl poškodit software používaného zařízení);

- vyhýbat se zasílání svých fotografií nebo videonahrávek přes internetu bez předchozí domluvy s rodiči nebo jiným dospělým člověkem ani neprozrazovat druhým osobám přihlašovací údaje a hesla na své účty v rámci různých aplikací a internetových stránek, neboť nikdy nemohou vědět, zda je osoba na druhé straně skutečně tou, za kterou se vydává;
- nedomlouvat si osobní setkání s člověkem, kterého znají pouze online a v případě že k takové domluvě dojde, schůzka by se měla uskutečnit na veřejném místě, na které by neměly přijít samy;

Zásadám slušného chování v rámci online prostředí tzv. netiketě, která vznikla spojením slov net (zkratka pro internetovou síť) a etiketa, se naopak věnuje Kavalír (2009, s. 39-40) a uvádí, že základem je nezapomínat na skutečnost, že někde na druhé straně obrazovky jsou lidé a ne pouze zařízení, kterým může být počítač, tablet nebo mobilní telefon, a proto bychom se měli i ve virtuálním světě chovat podobně jako v tom reálném. Burdová a Traxler (2014, s. 38-39) dále doporučují nevěřit všemu, co je na internetu veřejně dostupné, protože se nemusí nutně jednat o pravdivé informace a apelují zejména na to, aby děti svými činy neubližovaly druhým a nešířily obsah, o kterém vědí, že není založený na skutečnosti, nebo nemají možnost si jeho pravdivost dostatečně ověřit.

Nicméně ani všechny tyto zásady bezpečného chování na internetu nejsou samy o sobě zárukou toho, že děti a dospívající nepříjdu s kyberšikanou do kontaktu. Jak se tedy mají zachovat v situacích, kdy dojde v rámci pobytu ve virtuálním světě k jejich setkání s projevy kyberšikany? Podle Martínka (2015, 178-180) je v takových případech nutné co nejrychleji ukončit veškerou komunikaci s dotyčnou osobou, zablokovat si ji a nereagovat na žádné další zprávy nebo snahy o obnovení kontaktu. Je také důležité nic nemazat, ale naopak vše uchovat jako důkazní materiál a oznámit situaci jakékoli třetí osobě tj. rodičům, učitelům, kamarádům a dalším. Vágnerová (2011, s. 99) dále radí, že může pomoci také změna virtuální identity např. vystupovat pod jinou přezdívku (je potřeba vyvarovat se uvádění svého skutečného jména, věku, adresy, blízkých osob apod.) nebo změna telefonního čísla.

3.1 Možnosti prevence a intervence ze strany rodičů

V souvislosti s internetem a jeho riziky je potřebné přistupovat k preventivním aktivitám komplexně, tzn. působit v této oblasti na všechny zúčastněné osoby. Děti a dospívající bývají často poučeny již ve škole od svých pedagogů, metodiků prevence nebo na základě zkušeností svých spolužáků. Nicméně rodina může tyto informace postrádat. Není žádným překvapením, že právě děti umí s prostředky informačních a komunikačních technologií zacházet mnohem lépe než jejich rodiče, neboť pro dnešní mladou generaci je ovládání počítačů, tabletů nebo mobilních telefonů do značné míry intuitivní záležitostí. Přitom je právě rodina nejčastějším místem, kde mají děti přístup k internetu. Jak tedy předcházet rizikům číhajícím v online světě a zajistit v něm dětem bezpečí? Je potřeba si uvědomit, že stoprocentně to nikdy nepůjde, ale jsou zde možnosti, které mohou pravděpodobnost bezpečného pobytu na internetu zvýšit. (Burdová a Traxler, 2014, s. 6-7)

Kavalír (2009, s. 50-53) shrnuje několik užitečných rad, kterými mohou rodiče snížit pravděpodobnost, že se jejich děti dostanou v prostředí internetu do problémů. Jako rodiče se snažte o následující;

- zajistěte, aby si byly vaše děti vědomi faktu, že všechna pravidla chování, která uplatňujeme v interakci s lidmi v reálném světě, by měla fungovat na stejném principu i v tom virtuálním, sdělte jim, že prostřednictvím internetu mohou ostatním způsobit stejná ne-li ještě horší trápení, a proto posilujte jejich respekt a úctu k druhým;
- informujte se o tom, zda se škola, kterou vaše děti navštěvují, zabývá ve svém vzdělávacím programu bezpečností na internetu – jak se před kyberšikanou preventivně chránit, jak se chovat a komunikovat v rámci chatů a sociálních sítí, nebo jak reagovat v okamžiku, kdy k online obtěžování skutečně dojde;
- sledujte, jakým aktivitám se vaše děti na internetu věnují, kolik času na něm tráví, zajímejte se o to, s kým komunikují a jaké informace o sobě nebo vaší rodině druhým uživatelům sdělují;
- používejte filtrační a blokační software tzv. rodičovský zámek, který vašim dětem zabrání v přístupu k některým webovým stránkám s nevhodným obsahem, které neodpovídají jejich věku, nicméně mějte na paměti, že čím více bude váš počítač technicky zabezpečený, čím více budou závadné obsahy filtrovány, tím vyšší

se stane i pravděpodobnost, že budou děti častěji vyhledávat přístup k internetu mimo domov, kde nemůžete jejich pohyb v internetových vodách nijak přiměřeně kontrolovat;

- všimněte si neobvyklého chování, nezvyklých reakcí a varovných signálů, které mohou naznačovat, že se něco děje – změny nálad po použití počítače či mobilního telefonu např. sklíčenost, změny v chování jako náhlá odtažitost nebo naopak posedlost ve spojení s internetem a další;
- uzavřete se svými dětmi tzv. smlouvu o používání internetu, ve které si ujasníte základní pravidla a zároveň se domluvíte na tom, co je v souvislosti s digitálními médii vhodné a co již nikoli;
- staňte se vzorem vhodného používání informačních a komunikačních technologií, udržujte se svými dětmi otevřenou komunikaci, dávejte jim najevo, že za vámi mohou přijít a svěřit se, pokud v kyberprostoru narazí na něco nevhodného či nepřijemného.

Podle Černé (2013, s. 127-131) mnohé výzkumy poukazují na pozitivní vliv hledání podpory u dospělých osob. Pokud se dítě rozhodne někomu svěřit, zvýší tím šance na vyřešení svého trápení. Avšak většina dětí se obává tento krok učinit z důvodu, že jim bude následně přístup k internetu omezen. Což může způsobit nejen prohloubení sociálního vyloučení, neboť je třeba mít na paměti, že děti si v online prostředí budují mezilidské vztahy, udržují kontakt s vrstevníky a vnějším světem. Navíc tento krok není sám o sobě řešením kyberšikany, zvláště ne v případě vzniknul-li její počátek na školní půdě, tedy v reálném offline světě. Kromě restrikcí v podobě omezování přístupu k internetu, mohou rodiče nejdříve přistoupit k jiným mediačním strategiím, které byly popsány výše. Kombinace více těchto způsobů najednou nemusí snížit riziko vzniku kyberšikany, ale může upevnit vztah mezi rodičem a dítětem, které se poté nebude obávat svěřit s tímto problémem, jenž je mnohem snazší řešit společnými silami. Co tedy mohou rodiče či jiní zákonní zástupci podniknout v situaci, kdy se dospívající děti i přes veškerou prevenci stanou obětí online obtěžování?

- poskytněte pomoc a porozumění, promluvte si se svými dětmi o tom, co zažívají a co přesně se stalo, abyste mohli lépe zhodnotit problém, před kterým stojíte;

- zjistěte, jak dlouho to trvá a jakým způsobem ke kyberšikaně dochází (jsou využívány e-maily, instant messaging, zprávy na sociálních sítích, SMS zprávy, jde o pomluvy, výhrůžky, zneužívání informací, ponižování apod.);
- záleží i na skutečnosti, zda je agresorem zcela náhodná osoba z internetu, nebo naopak někdo, s kým se vaše děti znají a setkávají osobně, proto se snažte přijít na to, o koho ve vašem konkrétním případě jde;
- zeptejte se, jak děti na situaci zareagovaly a jaká opatření již učinily, na základě toho můžete učinit další kroky;
- pokud se jedná o neznámého internetového útočníka, učiňte některá z technických opatření (zablokujte konkrétní e-mailovou adresu, telefonní číslo nebo uživatele na daných webových stránkách, nahlaste nevhodný obsah administrátorovi stránek, pokud děti chtějí i nadále navštěvovat stránky, na kterých k útokům došlo, doporučte jim změnu účtu, v krajním případě je možné kontaktovat Policii ČR);
- pokud se jedná naopak o agresora vrstevníka, jehož děti znají a potkávají osobně, nemusí být technická opatření, která jsme právě popsaly, tak účinná, ale je zároveň možné poradit se o vhodných krocích např. se školním metodikem prevence, výchovným poradcem, školním psychologem nebo pracovníkem pedagogicko-psychologické poradny;
- zachovejte klidnou hlavu, nepanikařte a nepřehánějte to s restriktivními opatřeními (zákaz internetu, odebrání mobilního telefonu);
- nepřestávejte s dětmi mluvit, zajímejte se, jak se cítí, všimněte si jejich chování a reakcí (pokud se zdají být nadále ublížené, odtažité, nedůvěřivé ve vztahu k ostatním apod., je možné zvážit odbornou psychologickou pomoc).

3.2 Možnosti prevence a intervence na straně školy

Už několikrát jsme zmínili, že mnohé případy kyberšikany vycházejí ze školního prostředí, alespoň z hlediska toho, že se oběť a agresor často vzájemně znají právě odtud. A jelikož kyberšikana mnohdy navazuje na tradiční školní šikanu, domnívá se Černá (2013, s. 133), že by se na snižování rizika jejího výskytu měla podílet také škola samotná, a to i přesto, že k ní nemusí nutně docházet v jejích prostorách.

Kavalír (2009, s. 46-47) shrnuje několik pravidel a preventivních opatření, kterými mohou učitelé snížit pravděpodobnost výskytu kyberšikany ať už na školní půdě nebo i mimo ni. Jako učitelé a zaměstnanci školy se snažte o následující;

- ved'te žáky k tomu, že kyberšikana je stejně jako tradiční šikana nepřijatelná a jako taková se může stát předmětem disciplinárního řízení;
- informujte žáky o skutečnosti, že ačkoli se kyberšikana nemusí odehrávat přímo v prostorách školy, může být na její půdě řešena, neboť takové jednání negativně ovlivňuje klima a atmosféru konkrétní třídy nebo celé školy;
- určete jasná pravidla týkající se používání zařízení s připojením k internetu, ať už se jedná o používání počítačů v rámci informativní výchovy nebo mobilních telefonů či tabletů v časech přestávek, a žáky s nimi seznamte;
- konzultujte s vedením školy vhodné postupy, které je možné při řešení kyberšikany využít ještě předtím, než k ní dojde a vytvořte plán, který bude zahrnovat různé postupy pro různé situace (jak musíte jako učitelé postupovat, na koho se v případě výskytu kyberšikany obrátit, s kým spolupracovat apod.);
- zahrňte termín „kyberšikana“ do školního řádu a preventivního programu vaší školy, jasně ji definujte a určete, jak se bude v případě výskytu postupovat a jaké kázeňské postihy z ní mohou plynout;
- podporujte pozitivní klima školy a konkrétních tříd, vytvářejte prostředí založené na vzájemném respektu, úctě a toleranci, snažte se průběžně vyhodnocovat situaci prostřednictvím dotazníků nebo rozhovorů se žáky;
- využívejte znalostí a zkušeností externích odborníků a organizujte společně pro žáky i zbytek pedagogického sboru besedy a přednášky na téma kyberšikany.

Pokud jako učitelé zjistíte, že se některý z vašich žáků stal obětí kyberšikany, podle Černé (2013, s. 135-136) byste neměli situaci podceňovat. Tím spíše ne v případě, jestliže se vám svěřil žák osobně. V rámci intervence se proto snažte o následující;

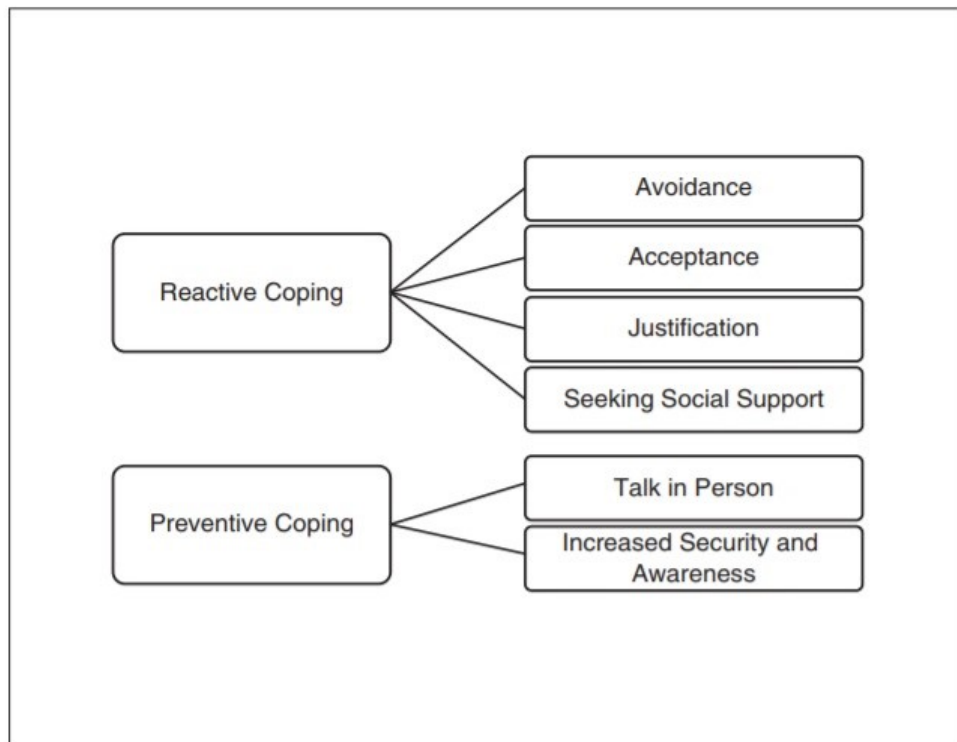
- pracujte s žákem na vzájemné důvěře, abyste se mohli o situaci dozvědět co nejvíce informací, požádejte ho, aby vám popsal či ukázal, co se stalo;

- snažte se o zmapování konkrétního případu kyberšikany, tzn., pokuste se zjistit, jak k ní dochází, jaké informační a komunikační prostředky jsou k ní využity, zda se jedná o pomluvy, vyhrožování, vyloučení apod., případně zda jsou zde nějací přihlížející a jak se k situaci staví;
- zaměřte se na totožnost agresora, je-li jím neznámá osoba z internetu, lze použít některá z technických opatření (zablokovat konkrétní telefonní číslo nebo uživatele na daných webových stránkách apod.), se kterými by měli být žáci seznámeni nejlépe v rámci hodin výpočetní techniky;
- pokud hovoříme o agresorovi, jehož žák zná a potkává osobně v prostorách školy, je nutné v první řadě rozlišit, zda se jedná o ojedinělé útoky, které mohou být zamýšleny jako „škádlení“, kdy si agresor plně neuvědomuje dosah svého jednání, nebo zda jsou tyto incidenty opakované se záměrem oběti vědomě ublížit;
- v prvním případě je vhodné žákům vysvětlit, aby se v prostředí internetu chovali rozvážně, neboť si skrze chybějící obraz druhého člověka a bezprostřední zpětnou vazbu nemohou jednoduše ověřit, jaký dopad na něj jejich jednání mělo;
- u opakovaných útoků s úmyslem oběti uškodit je nutné k situace přistupovat jako při řešení tradiční šikany, využít intervenční programy, spolupracovat zejména se školním psychologem, s rodiči dotyčných žáků a dalšími zainteresovanými osobami a vyvodit z případu kyberšikany vhodné důsledky.

3.3 Strategie zvládání kyberšikany

Tyto strategie se označují také jako „copingové“, pojem pochází z anglického „to cope“, což v překladu znamená zvládnout něco, vyrovnat se s něčím, a člověk jich využívá pro vypořádání se se situacemi, které jsou pro něj zátěžové a stresující. Jejich konkrétní použití se pak odvíjí od mnoha proměnných, jako jsou situační kontext, kvalita mezilidských vztahů, osobnostní charakteristiky jedince apod. (Ševčíková, 2014, s. 134-135)

Autoři Parris, Varjas, Meyers a Cutts (© 2012) určili na základě svého výzkumu, v němž se zaměřili na možnosti vyrovnávání se s kyberšikanou u dospívajících, celkem 6 strategií, jež rozdělili do dvou skupin na reaktivní a preventivní.

Obrázek č. 1 – Strategie zvládání kyberšikany (Parris, Varjas, Meyers a Cutts, © 2012)

Reaktivní strategie zvládání byly definovány jako reakce na kyberšikanu poté, co došlo k jejím projevům, a zahrnovaly způsoby, jak ji ukončit nebo alespoň zmírnit její negativní důsledky. Do této kategorie patří;

- vyhýbání se – strategie spočívá ve vyhýbání se situacím spojeným s kyberšikanou, čímž může dojít ke zmírnění nebo vyhnutí se negativním dopadům např. mazání zpráv, online účtů, blokování čísel, kontaktů nebo úplné ignorování situace;
- přijetí – zahrnuje uznání kyberšikany za neměnnou součást života, kterou není možné změnit nebo jí zabránit bez hledu na to, jaká opatření budou podniknuta, což znamená, že pokud je kyberšikana považována za součást života, je snadnější zaměřit se na pozitivnější aspekty života;
- ospravedlnění – hledání důvodů, proč není důležité se kyberšikanou zabývat jako např. nezralost nebo zbabělost útočníka, který není schopen čelit své oběti tváří v tvář;

- hledání sociální opory – strategie zahrnuje svěřeni se někomu jinému tj. rodičům, učitelům, kamarádům a dalším, jejich zapojení do řešení situace, získání rad, jak se kyberšikaně bránit, jak se s ní vypořádat.

Preventivní strategie zvládání byly popsány jako mechanismy, které mohou snižovat pravděpodobnost vzniku kyberšikany a zahrnovaly způsoby, jak se před ní chránit. Do této kategorie patří;

- osobní rozhovor – snaha řešit osobní problémy v konverzacích probíhajících tváří v tvář, aby se předešlo nedorozuměním, ke kterým může v důsledku charakteristik online prostředí dojít např. neschopnost odhalit tón a sarkasmus, čímž může být sdělení mylně interpretováno jako nepřátelské;
- zabezpečení a zvyšování povědomí – strategie zahrnuje bezpečnostní opatření např. aktivaci dvoufázového ověření (heslo + číselný kód, který obdržíte SMS zprávou) a celkovou informovanost např. znalost webových stránek, které mohou být pro uživatele potenciálně nebezpečné. Vyšší úroveň zabezpečení může minimalizovat riziko, že někdo pronikne na cizí účet a zvýšené povědomí o kyberšikaně a jejím negativním vlivu může pomoci tomuto fenoménu předcházet.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Informační a komunikační technologie se staly tak běžnou součástí našich životů, že si mnoho z nás dokáže jen stěží představit, že bychom opět žili ve světě, kde není možné během několika málo vteřin kontaktovat jinou osobu, zároveň komunikovat a vidět se s člověkem, který je v tom samém okamžiku na opačném konci světa, vyhledávat a získávat informace jednoduše zadáním klíčových slov do online vyhledávače, nakupovat prostřednictvím e-shopů a spoustu dalších činností, jenž nám vymoženosti konce minulého a současného století umožňují. Zejména internet zaznamenal tak rychlý rozvoj, že jsme neměli možnost ani čas od tohoto média malinko poodstoupit a zvážit rizika, která s sebou přináší. Online prostředí svými vlastnostmi značně ovlivňuje lidské chování, neboť jde o místo, kde se mnoho lidí chová úplně jinak než ve skutečnosti, což jde ruku v ruce jak s pozitivními, tak negativními důsledky. (Hulánová, 2012, s. 16-21). Stejně jako se díky těmto médiím proměnila komunikace, vytváření vztahů, vzdělávání apod., tak došlo i k propojení šikany a virtuálního světa.

McCarthy a Weldon-Siviy (2010, s. 74-78) uvádějí, že kyberšikana v sobě zahrnuje širší spektrum obtěžujícího jednání. Dnešní agresori mají pro své útoky širší pole působnosti a na výběr z mnoha potencionálních obětí. V minulosti měla většina dětí dojem, že strůjci šikany jsou schopni zruinovat jejich pověst před celou školou. Dnes, v době, kdy svět ovládají moderní média, se jejich prostřednictvím nabízí celá řada příležitostí k útokům a jejich dopad, mnohdy díky nespočetnému zástupu diváků, je daleko, daleko horší.

Spolu s příchodem moderní techniky určené v první řadě zejména pro komunikaci a sdílení informací se změnily i některé charakteristiky samotných aktérů kyberšikany. Rogers (2010, s. 7) popisuje, že agresor může svou oběť pronásledovat nejrůznějšími způsoby od obtěžujících hovorů a výhružných zpráv, až po zakládání falešných webových stránek, a to prakticky vše s nasazením minimálního úsilí. Z toho nám vyplývá, že člověk už nemusí být fyzicky silným jedincem, jako tomu bylo v minulosti, ale stačí mu umět zacházet s prostředky informačních a komunikačních technologií, jako je např. počítač či mobilní telefon, které jsou dostupné v téměř každé domácnosti. O to je námi zkoumaný fenomén kyberšikany závažnější, neboť pro oběť virtuálních útoků již ani domov nepředstavuje zónu bezpečí a soukromí.

Hulánová (2012, s. 13-14) dále uvádí, že děti začínají během druhého stupně základního vzdělávání různě experimentovat a v současné době je touha po zkoušení nových věcí

a získávání nových zážitků spojena nejen s reálným životem, ale i s moderními médii, které nám umožňují takřka nepřetržitý kontakt s online světem. Děti se mohou stát v prostředí internetu snadným terčem, protože jsou na rozdíl od dospělého člověka zranitelnější, nemají jeho nadhled a nedokáží se vypořádat s některými problémy, které dospělí běžně řeší. Bohužel ani rodiče často netuší, co jejich děti na internetu dělají a sami nejsou obeznámeni se všemi riziky, která tam na ně mohou číhat, neboť to jsou právě děti, které umí už v brzkém věku s prostředky informačních a komunikačních technologií zacházet mnohem lépe jejich rodiče.

Ve výzkumném šetření se proto zaměřujeme především na to, jaké mají žáci druhého stupně základních škol zkušenosti s fenoménem kyberšikany a také zda námi vybrané aspekty, kterými jsou kontrola ze strany rodičů a čas strávený online, s jejich zkušenostmi souvisí, neboť ačkoli se v mnoha výzkumech realizovaných v rámci České republiky s daleko početnějším výzkumným souborem dopátráme informací nejen o zkušenostech dětí a dospívajících v souvislosti s kyberšikanou, tak skutečnost jakým způsobem do toho zapadají např. právě rodiče, bývá mnohdy opomíjeno.

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

V následujících kapitolách věnovaných samotnému výzkumu si postupně představíme formulaci hlavního výzkumného cíle, od kterého se odvíjí dílčí cíle a hypotézy. Popíšeme výzkumný soubor, metodu sběru dat i způsob jejich zpracování. Vše doplníme o výsledky námi realizovaného dotazníkového šetření a interpretaci dat. V návaznosti na zjištěné poznatky poskytneme v závěru doporučení pro praxi.

5.1 Výzkumné cíle a hypotézy

Cílem výzkumného šetření je **zjistit, jaké mají žáci druhého stupně základních škol zkušenosti s fenoménem kyberšikany a také jestli kontrola ze strany rodičů a čas strávený online s jejich zkušenostmi souvisí, tedy zda mezi těmito proměnnými existuje souvislost**. Proto tyto účely byly stanoveny následující dílčí výzkumné cíle a hypotézy, které měly zjistit;

- Kolik žáků vlastní mobilní telefon, k čemu a jak často ho používají?
- Kolik žáků má přístup k internetu, jakým způsobem a jak často ho používají?
- Jaký je zájem ze strany rodičů ve vztahu děti – internet?
- Kolik žáků má zkušenost s kyberšikanou a v jaké podobě se projevuje?
- Jaké strategie vyrovnávání se s kyberšikanou žáci používají nejčastěji?
- Považují žáci v současné době kyberšikanu za problém na jejich základní škole?

Hypotézy

- H1: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi zkušeností žáků s kyberšikanou a časem stráveným online.
- H2: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi zkušeností žáků s kyberšikanou a kontrolou ze strany rodičů.

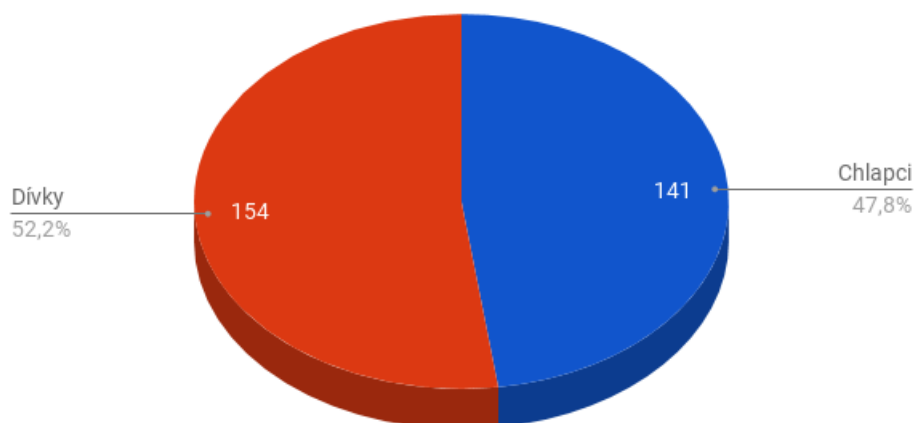
5.2 Výzkumný soubor

Pro účely výzkumného šetření v rámci praktické části zabývajícím se fenoménem kyberšikany byli jako výzkumný soubor zvoleni žáci splňující kritérium, kterým bylo vzdělávání na druhém stupni základních škol.

Základní soubor tvoří všichni žáci druhého stupně na běžných základních školách, kdy Český statistický úřad (© 2017) uvedl pro školní rok 2016/2017 počet 326 116 žáků. Pomocí dostupného výběru byl základní soubor zúžen na výběrový, kdy se výzkumného šetření zúčastnilo celkem 6 základních škol, mezi nimi ZŠ Mánesova Otrokovice, ZŠ T. G. Masaryka Otrokovice, ZŠ a MŠ při Priessnitzových léčebných lázních a.s., ZŠ Tyršova Vyškov, a nakonec dvě základní školy z Olomouce a Kroměříže, které si ovšem nepřály, aby byla jejich jména ve výzkumu uváděna z důvodu citlivé problematiky, jež byla zkoumána. ZŠ T. G. Masaryka z Otrokovic rovněž vyjádřila zájem o výsledky šetření, které ke své práci využije jejich školní metodik prevence. Do výzkumu bylo dále zahrnuto vždy několik tříd z každé školy. Jestliže měla škola dvě a více tříd v jednotlivých ročnících, bylo dotazníkové šetření realizováno pouze v jedné z nich. V tištěné podobě bylo rozdáno 356 dotazníků, z nichž se vrátil počet 307 kusů, neboť některé základní školy požadovaly informovaný souhlas rodičů s vyplněním dotazníku. 12 z nich bylo následně vyřazeno z důvodu neúplných nebo nesprávně vyplněných údajů a v konečné fázi skýtal náš výzkumný vzorek celkem 295 žáků od 6. – 9. třídy.

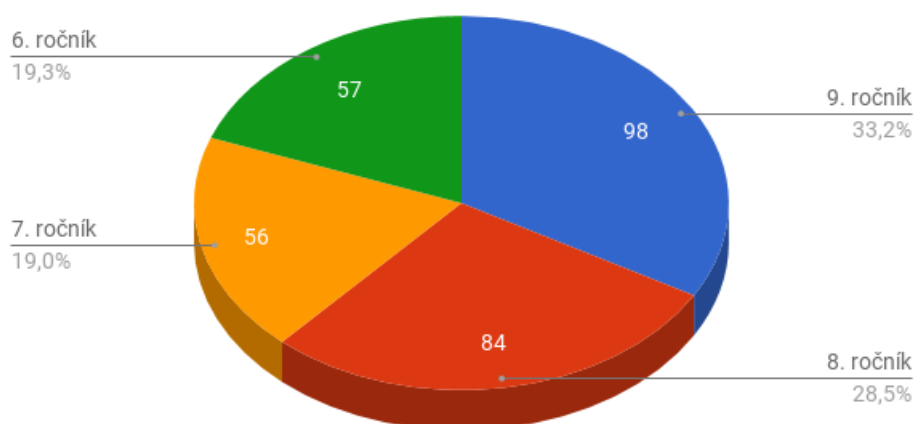
Ve výzkumném souboru bylo zastoupeno celkem 154 dívek a 141 chlapců.

Graf č. 1 – Žáci dle pohlaví

Z níže uvedeného grafu č. 2 je možné vyčíst zastoupení počtu žáků z hlediska jednotlivých ročníků.

Graf č. 2 – Žáci dle ročníků

5.3 Metoda sběru dat

Na základě kvantitativně orientovaného výzkumu byla pro výzkumné účely diplomové práce zvolena odpovídající metoda výzkumu, jíž se stalo dotazníkové šetření. Dotazník pro mapování kyberšikany ve školním prostředí, který jsme převzali a použili, byl vytvořen v rámci projektu „Bezpečně v kyberprostoru“ pro potřeby pedagogů v Jihomoravském kraji. Dotazník byl následně poupraven, aby vyhovoval záměrům výzkumného cíle a dílčích výzkumných otázek, neboť Mgr. Lenka Cupalová za celý tým projektu uvádí, že se nejedná o jeho neměnnou verzi, ale nechávají ji otevřenou v tom smyslu, že pokud bude potřeba upravit znění otázek, či některé z nich vynechat, je tak možné učinit.

Dotazník obsahuje celkem 21 otázek složených z uzavřených a polouzavřených položek, dále využívá označení na časové ose a škálové otázky. Primárně se zaměřuje na zkušenosti žáků s kyberšikanou na druhém stupni základních škol, a to i ve spojitosti s kontrolou ze strany rodičů a časem tráveným online. Zajímá se také o emocionální rozpoložení a chování žáků v reakci na kyberšikanu. V rámci dotazníku byla, spolu s přesnými instrukcemi k jeho vyplnění, poskytnuta žákům rovněž definice pojmu kyberšikana. Termín byl definován jako specifický druh šikany, který zahrnuje používání mobilních telefonů (texty, hovory, videoklipy, instant messaging) nebo internetu (e-mail, chatovací místnosti, webové stránky, sociální sítě, online hry) nebo jiných prostředků informačních a komunikačních technologií k úmyslnému ubližování, zesměšňování nebo zastrasování, které druhá osoba vnímá jako nepříjemné či ponižující. Žáci byli dále upozorněni na spojitost otázek s událostmi, které se odehrály v průběhu nynějšího školního roku 2017/2018.

Znění otázek v dotazníku se vztahovalo vždy k jednotlivým výzkumným otázkám. Odpovědi na otázky, kolik žáků vlastní mobilní telefon, k čemu a jak často ho používají, označovali žáci v položkách č. 1 – 3, na informace, zda mají přístup k internetu, jakým způsobem a jak často ho používají, se zaměřovaly otázky č. 4 – 8, přítomnost rodičovské kontroly a zájem ze strany rodičů ve vztahu děti – internet zjišťovaly otázky č. 9 – 12, kolik žáků má zkušenost s kyberšikanou a v jaké podobě se projevuje, zodpovídaly otázky č. 13 – 16; 18 – 20, a jaké strategie vyrovnávání se s kyberšikanou žáci používají a zda byly zvolené strategie účinné, zjišťovala otázka č. 17. Poslední 21. otázka se zajímala o fakt, zda žáci považují v současné době kyberšikanu za problém na jejich základní škole.

5.4 Způsob zpracování dat

Pro námi realizovaný výzkum byly zvoleny takové metody vyhodnocení dat, které odpovídají kvantitativnímu charakteru výzkumného šetření. Získaná data byla nejdříve zapsána do datového tabulky v programu Microsoft Excel 2016. V rámci popisné statistiky byly následně využity pozorované četnosti a grafické metody pro zobrazení dat, včetně poskytnutí komentáře. Jako statistická metoda pro otestování hypotézy č. 1, kdy jsme předpokládali souvislost mezi zkušenostmi žáků s kyberšikanou a časem stráveným online, a hypotézy č. 2 kdy jsme předpokládali souvislost mezi zkušenostmi žáků s kyberšikanou a kontrolou ze strany rodičů, byl použit test nezávislosti χ^2 – kvadrát pro kontingenční tabulku. Chráska (2016, s. 69-71) uvádí, že zmíněný test odhaluje, zda existuje souvislost mezi dvěma jevy (proměnnými), které byly zachyceny pomocí nominálního měření. Kontingenční tabulky pro otestování zmíněných hypotéz zároveň vyhovovaly kritériím pro jeho zvolení, neboť test nezávislosti χ^2 – kvadrát pro kontingenční tabulku není možné použít v případech, kdy jsou ve více než 20 % polí kontingenční tabulky očekávané četnosti menší než 5, a také pokud je v některém z polí očekávaná četnost menší než 1. Na základě vypočítané hodnoty byla zvolena odpovídající kritická hodnota pro hladinu významnosti spolu se stupněm volnosti. Po srovnání byla následně přijata buď nulová, nebo alternativní hypotéza.

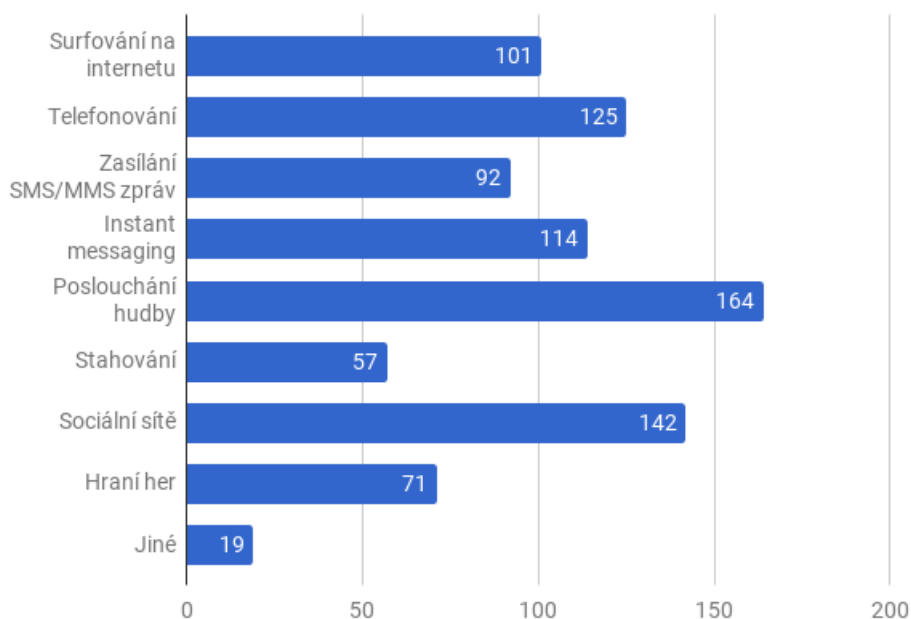
6 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Cílem č. 1 bylo **zjistit, kolik žáků na druhém stupni vlastní mobilní telefon, k čemu a jak často ho používají**. K tomuto cíli se vztahovaly dotazníkové otázky č. 1, 2, 3.

Otázka č. 1 se zaměřovala na zjištění, zda žáci na druhém stupni vlastní mobilní telefon. U celkového počtu 295 dotazovaných žáků se ukázalo, že všichni z nich svůj vlastní mobilní telefon mají.

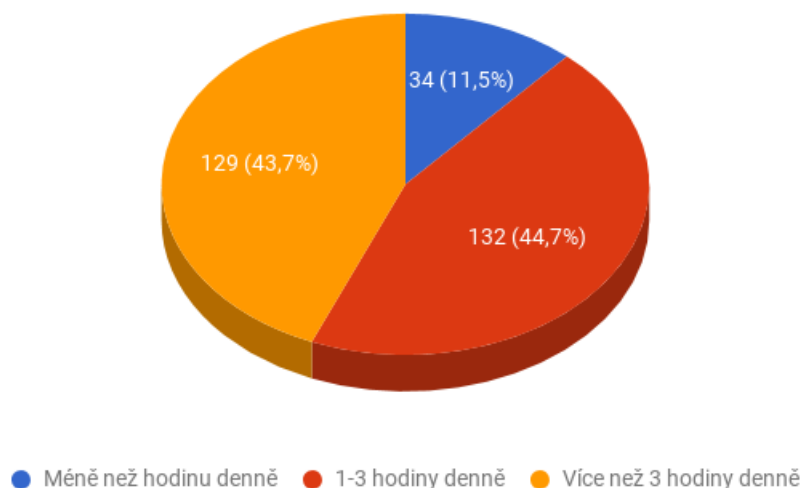
Otázka č. 2 se zabývala skutečností, k čemu obvykle žáci svůj mobil telefon používají. Na výběr měli hned z několika možností a bylo také možné zvolit více odpovědí než jednu. Celkem 164 žáků zvolilo za nejčastější aktivitu poslech hudby, na druhém místě se umístily sociální sítě, které uvedlo 142 z nich. Telefonování se věnuje 125 žáků, využívání instant messagingu neboli nástroje pro komunikaci v reálném čase zvolilo 114 z nich. Další činností bylo prohlížení a surfování na internetu, kterou uvedlo 101 žáků. Mezi tři nejméně časté aktivity spadá zasílání SMS/MMS zpráv, kdy tuto možnost zvolilo 92 žáků, následně hraní her, které na mobilním telefonu hraje 71 z dotazovaných žáků a na posledním místě se umístilo stahování, jež využívá 57 z nich. Možnost jiné odpovědi zvolilo 19 žáků a uvedlo, že mobilní telefon používají také k pořizování fotografií, videí a jejich úpravě nebo ke čtení elektronických knih.

Graf č. 3 – K čemu žáci svůj mobilní telefon využívají?

Otázka č. 3 zjišťovala, kolik času na svých mobilních telefonech žáci k výše zmíněným aktivitám věnují. Ze získaných výsledků vyplynulo, že méně než hodinu denně využívá mobilní telefon nejmenší počet, tj. 34 žáků. Dalších 129 z nich stráví na mobilním telefonu 1-3 hodiny a více než 3 hodiny denně ho využívá 132 žáků.

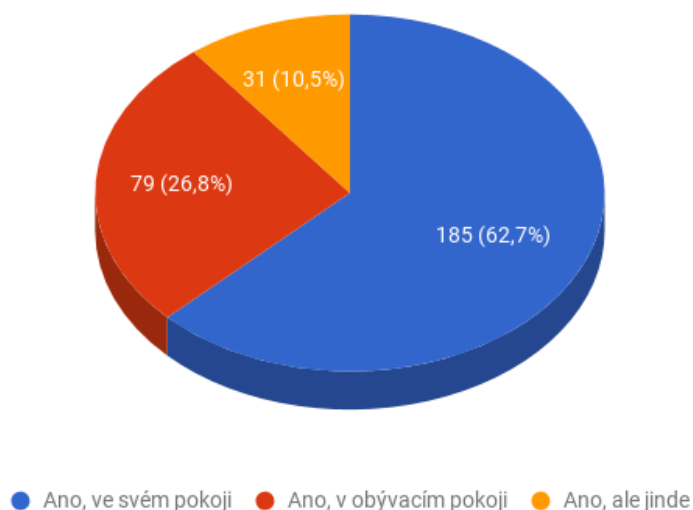
Graf č. 4 – Jak často mobilní telefon žáci používají?

Cílem č. 2 bylo **zjistit, kolik žáků má přístup k internetu, jakým způsobem a jak často ho používají**. K tomuto cíli se vztahovaly dotazníkové otázky č. 4, 5, 6, 7, 8.

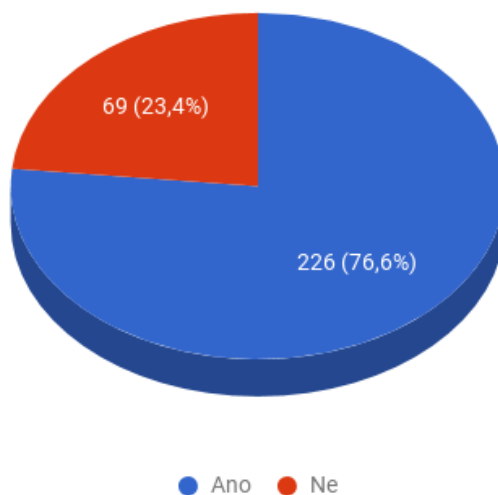
Otázka č. 4 se zajímala o fakt, jestli a zároveň kde doma mají žáci možnost připojení k internetu. Z celkového počtu 295 dotazovaných žáků odpovědělo 185 z nich kladně s tím, že se k internetu připojují z počítače, notebooku či jiného zařízení (např. tablet) ze svého pokoje. 79 žáků má pak přístup na internet z obývacího pokoje a 31 uvedlo jiné místo, kdy se mezi nejčastějšími odpověďmi objevovala pracovna rodičů nebo pokoj sourozence. Žádný z žáků nezvolil zápornou odpověď, že doma počítač, notebook nebo jiné zařízení s připojením k internetu nemají.

Graf č. 5 – Mají doma žáci přístup k internetu?

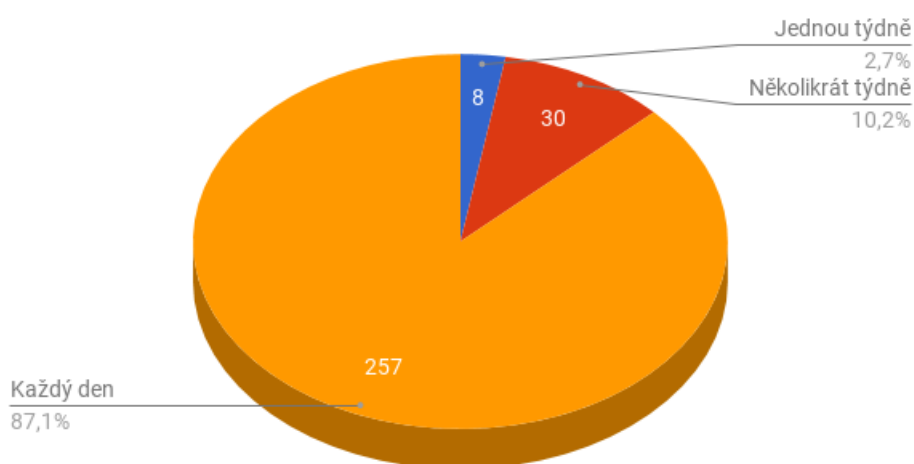
Otázka č. 5 zkoumala, zda mají žáci přístup k internetu i mimo dům, a pokud ano, tak kde. Z celkového počtu 295 žáků odpovědělo kladně 226 a mezi nejčastějšími odpověďmi žáci uvedli, že mají přístup odkudkoli díky používání datového připojení, dále se objevilo Wi-Fi připojení na veřejných místech, připojení k internetu v prostorách školy, u příbuzných nebo kamarádů. Zbýlých 69 žáků naopak zvolilo možnost, že přístup k internetu mimo dům nemají.

Graf č. 6 – Mají žáci přístup k internetu i mimo dům?

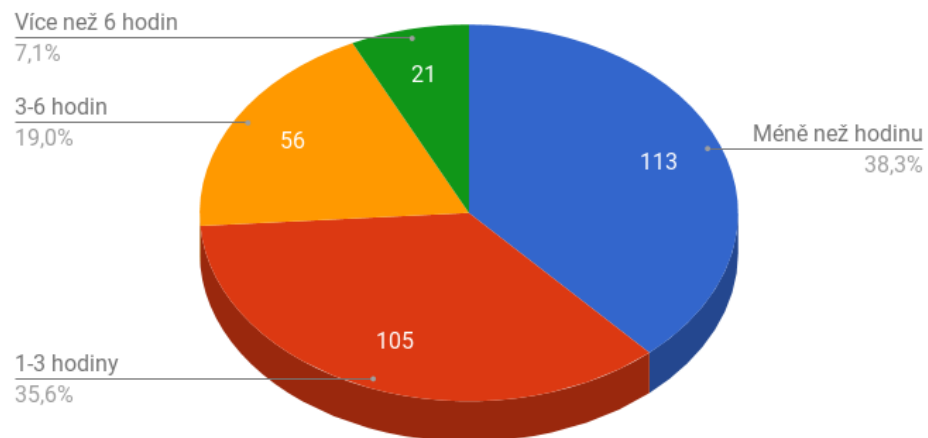
Otázka č. 6 zjišťovala, jak často jsou žáci během týdne připojení k internetu na svých počítačích, noteboocích či jiných zařízeních (např. tablet), vyjímaje mobilní telefon. 257 z dotazovaných žáků uvedlo, že jsou online každý den v týdnu, 30 z nich pak zvolilo možnost připojení k internetu několikrát týdně a zbylých 8 z celkového počtu 295 žáků bývá zatím online jen jednou týdně.

Graf č. 7 – Jak často jsou žáci během týdne online na počítačích?

Otázka č. 7. se zajímala o fakt, kolik času denně stráví žáci na počítači, notebooku či jiném zařízení (např. tablet) s připojením k internetu, vyjímaje mobilní telefon. Z námi získaných poznatků vyplynulo, že méně než hodinu denně stráví na počítači největší počet žáků, a to celkem 113 z nich. Dalších 105 žáků je online 1-3 hodiny, možnost 3-6 hodin denně zvolilo 56 žáků a zbylých 21 uvedlo, že stráví na počítači více než 6 hodin denně.

Graf č. 8 – Kolik času denně stráví žáci online na počítačích?

Hypotéza č. 1.

- H1: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi zkušeností žáků s kyberšikanou a časem stráveným online.
- H0: Mezi zkušeností žáků s kyberšikanou a časem stráveným online neexistuje souvislost.
- HA: Mezi zkušeností žáků s kyberšikanou a časem stráveným online existuje souvislost.

Množství času stráveného denně online

		< 1 hodina	1-3 hodin	3-6 hodin	> 6 hodin	Σ
Zkušenost s kyberšikanou	Ano	30 (32,94)	32 (30,61)	15 (16,33)	9 (6,12)	86
	Ne	83 (80,06)	73 (74,39)	41 (39,67)	12 (14,88)	209
Σ		113	105	56	21	295

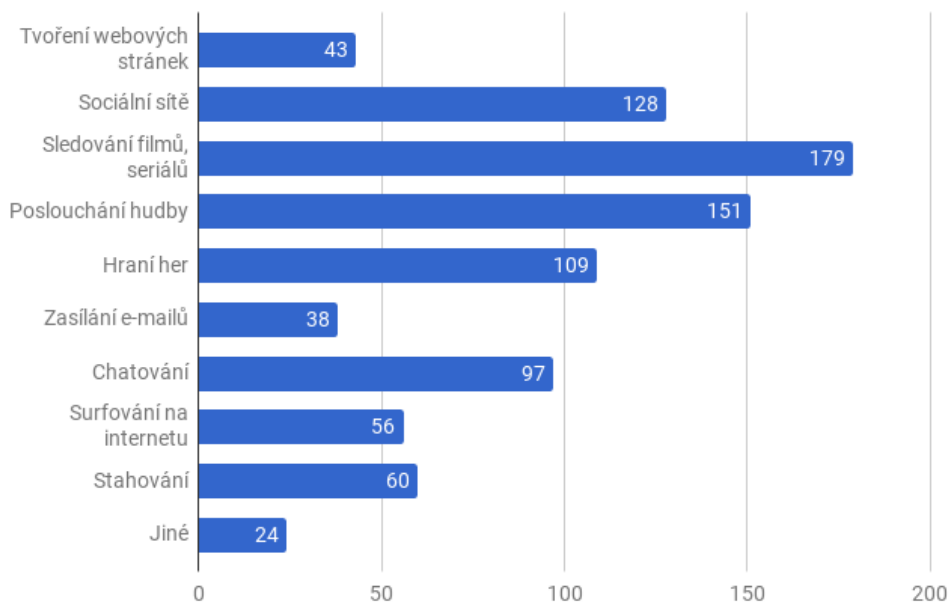
Tabulka č. 2 – Kontingenční tabulka pro otestování H1

Vypočítaná hodnota testového kritéria je $\chi^2 = 2,46$. Kritická hodnota testového kritéria pro hladinu významnosti 0,05 a 3 stupně volnosti je $\chi^2_{0,05}(3) = 7,815$. Po srovnání je zřejmé, že vypočítaná hodnota testového kritéria je menší než hodnota kritická, z toho důvodu

odmítáme alternativní hypotézu a přijímáme hypotézu nulovou, která zní: **Mezi zkušeností žáků s kyberšikanou a časem stráveným online neexistuje souvislost.**

Otázka č. 8 se zabývala skutečností, co obvykle žáci dělají, pokud jsou právě připojeni k internetu. Vybírat mohli hned z několika možností, a proto bylo také možné zvolit více než jednu odpověď. Celkem 179 žáků zvolilo za nejčastější aktivitu sledování filmů a seriálů, na druhém místě skončil poslech hudby, kterému se věnuje 151 z nich. Pobyt na sociálních sítích potvrdilo 128 žáků a hraní online her 109. Další častou činností bylo chatování, které uvedlo 97 z nich. Mezi čtyři nejméně časté aktivity spadá stahování, kdy tuto možnost zvolilo 60 žáků, prohlížení a surfování na internetu se věnuje celkem 56 z dotazovaných žáků, 43 z nich tvoří webové stránky a na posledním místě se umístilo zaslání e-mailů, jež využívá 38 žáků. Možnost jiné odpovědi zvolilo celkem 24 žáků a uvedlo, že internet dále využívají zejména pro plnění školních úkolů a prací (např. projekty nebo prezentace).

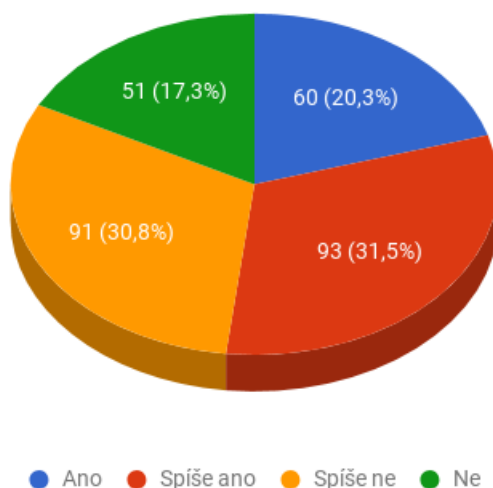
Graf č. 9 – Co žáci obvykle na internetu dělají?

Cílem č. 3 bylo **zjistit přítomnost rodičovské kontroly a zájem ze strany rodičů ve vztahu děti – internet.** K tomuto cíli se vztahovaly dotazníkové otázky č. 9, 10, 11, 12.

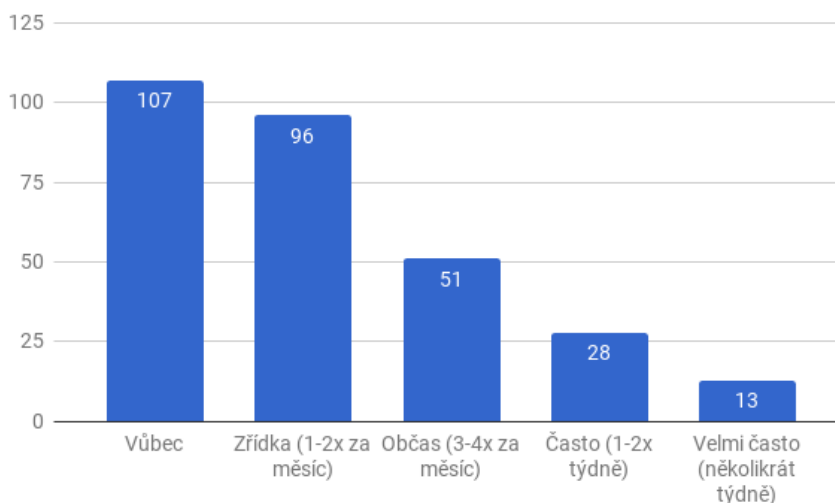
Otázka č. 9 zkoumala, zda se rodiče zajímají o to, jak jejich děti tráví čas na internetu. Z celkového počtu 295 žáků se 60 z nich domnívá, že ano. Odpověď spíše ano zvolilo 93 žáků a téměř stejný počet z nich, tj. 91, naopak uvedlo možnost spíše ne. Zbýlých 51 žáků si nemyslí, že se jejich rodiče významně zajímají o to, jak tráví čas online.

Graf č. 10 – Zajímají se rodiče, jak tráví jejich děti čas na internetu?

Otázka č. 10 zjišťovala, do jaké míry se žáci domnívají, že rodiče kontrolují jejich činnost na internetu. Ze získaných výsledků vyplynulo, že 107 žáků nekontrolují rodiče vůbec, 96 z nich uvedlo, že kontrola probíhá 1-2x za měsíc, čili poměrně zřídka a 51 žáků ji vnímá jako občasnou (3-4x za měsíc). Dalších 28 žáků se s kontrolou setkává relativně často (1-2x za týden) a u zbylých 13 z nich probíhá až několikrát týdně, tj. velmi často.

Graf č. 11 – Jak často rodiče kontrolují činnost svých dětí na internetu?

Hypotéza č. 2.

- H2: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi zkušeností žáků s kyberšikanou a kontrolou ze strany rodičů.
- H0: Mezi zkušeností žáků s kyberšikanou a kontrolou ze strany rodičů neexistuje souvislost.
- HA: Mezi zkušeností žáků s kyberšikanou a kontrolou ze strany rodičů existuje souvislost.

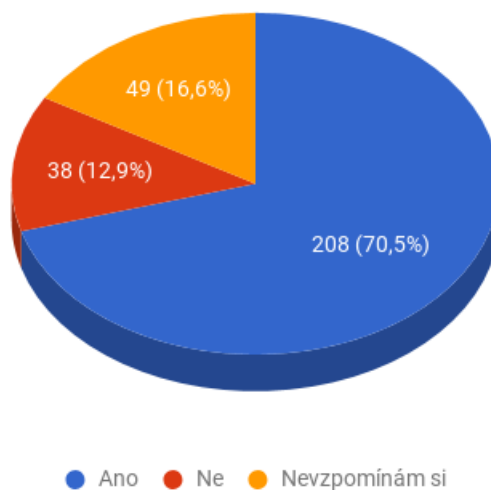
		Míra rodičovské kontroly					Σ
		Vůbec	Zřídka	Občas	Často	Velmi často	
Zkušenost s kyberšikanou	Ano	34 (31,19)	20 (27,99)	17 (14,87)	11 (8,16)	4 (3,79)	86
	Ne	73 (75,81)	76 (68,01)	34 (36,13)	17 (19,84)	9 (9,21)	209
Σ		107	96	51	28	13	295

Tabulka č. 3 – Kontingenční tabulka pro otestování H2

Vypočítaná hodnota testového kritéria je $\chi^2 = 5,424$. Kritická hodnota testového kritéria pro hladinu významnosti 0,05 a 4 stupně volnosti je $\chi^2_{0,05}(4) = 9,483$. Po srovnání je zřejmé, že vypočítaná hodnota testového kritéria je menší než hodnota kritická, z toho důvodu odmítáme alternativní hypotézu a přijímáme nulovou hypotézu, která zní: **Mezi zkušeností žáků s kyberšikanou a kontroly ze strany rodičů neexistuje souvislost.**

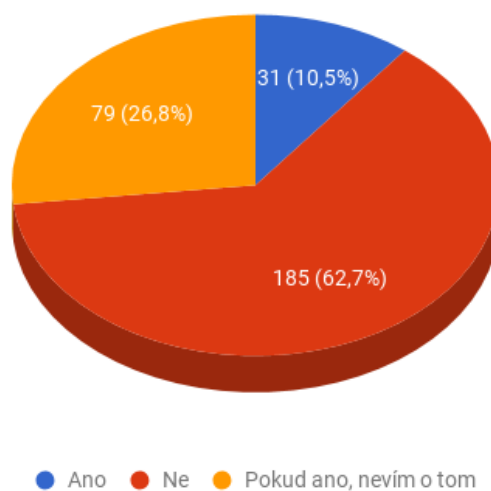
Otázka č. 11 se zaměřovala na zjištění, zda rodiče někdy mluvili s dětmi o bezpečnosti na internetu, tzn., jaké informace je o sobě nevhodné zveřejňovat, čeho se vyvarovat apod. Velký počet žáků, konkrétně 208 z nich uvedlo kladnou odpověď a pouze 38 žáků zápornou. Zbýlých 49 si rozhovor s rodiči na téma bezpečnosti na internetu nevybavuje.

Graf č. 12 – Hovořili rodiče s dětmi o bezpečnosti na internetu?

Otázka č. 12. se zajímala o fakt, zda rodiče používají nějaká technická opatření, která žákům zabraňují ve volném přístupu k některým internetovým stránkám např. z důvodu věku nebo nevhodné obsahu. Z námi získaných poznatků bylo zjištěno, že 31 žáků potvrdilo, že rodiče podobná technická opatření používají. Naopak vysoký počet, tj. 185 žáků, uvedlo zápornou odpověď a 79 z nich si používáním technických opatření ze strany svých rodičů není vědomo.

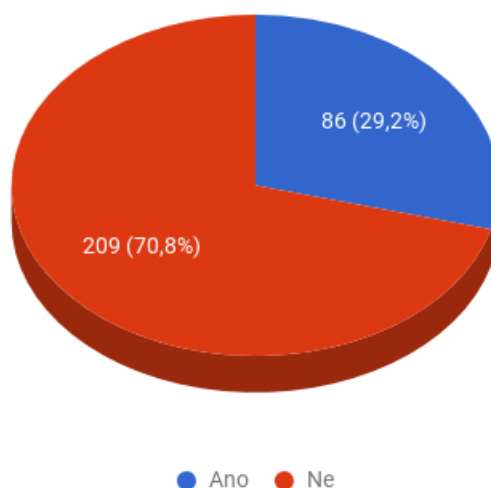
Graf č. 13 – Používají rodiče nějaká technická opatření?

Cílem č. 4 bylo **zjistit, kolik žáků má zkušenost s kyberšikanou a v jaké podobě se projevuje**. K tomuto cíli se vztahovaly dotazníkové otázky č. 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20.

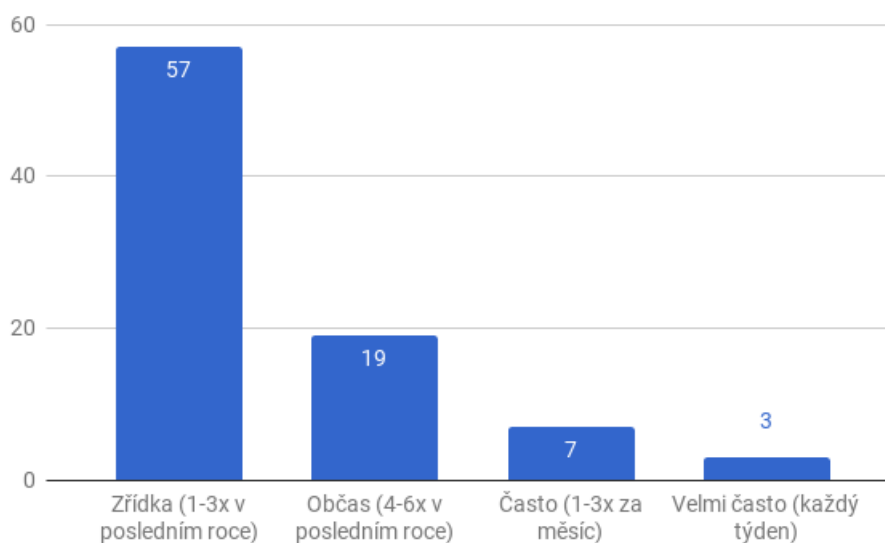
Otázka č. 13 se zabývala skutečností, zda se žáci v posledním školním roce osobně setkali s kyberšikanou, tzn., jestli byli opakovaně zesměšňováni, bylo jim vyhrožováno nebo jinak ublíženo za pomoci informačních a komunikačních prostředků, jako jsou např. internet nebo mobilní telefony. Z celkového počtu 295 dotazovaných žáků jich 86 uvedlo, že již s kyberšikanou zkušenosti mají, zbylých 209 žáků se s ní doposud nesetkalo.

Graf č. 14 – Kolik žáků má zkušenost s kyberšikanou?

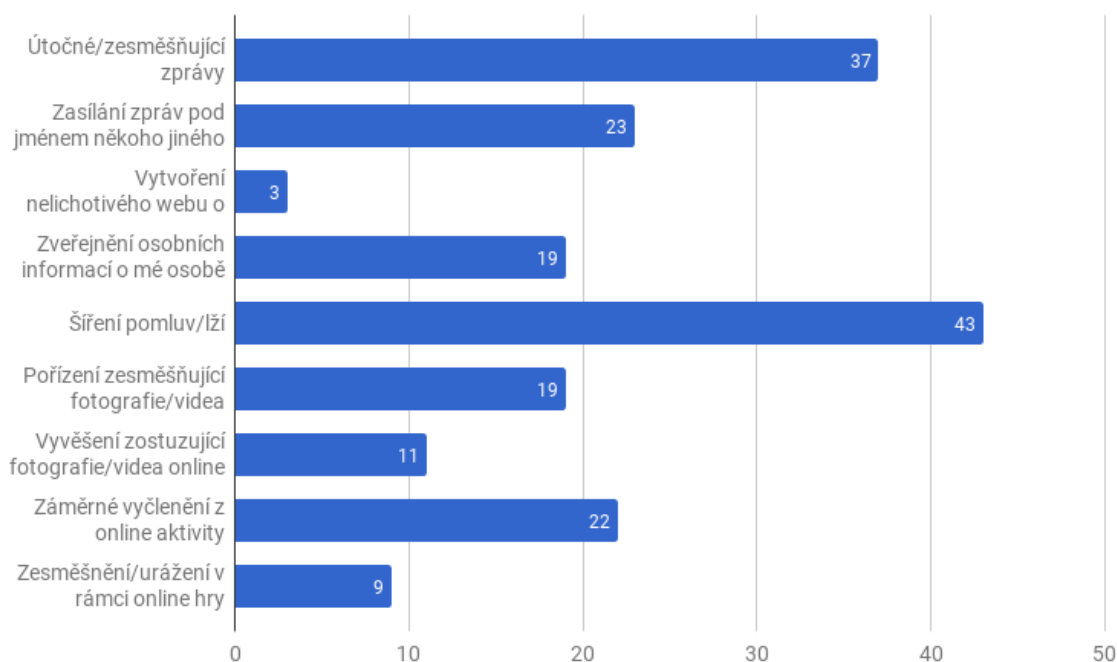
Otázka č. 14 zkoumala, jak často bylo žákům, kteří se již s kyberšikanou setkali, ublíženo. Ze získaných výsledků vyplynulo, že z 86 žáků, jež mají s kyberšikanou zkušenosti, jich 57 uvedlo, že k ní dochází 1-3x v průběhu školního roku, čili zřídka a 19 žáků ji vnímá jako občasnou (objeví se 4-6x v roce). Dalších 7 žáků se s kyberšikanou setkává relativně často (1-3x za měsíc) a u zbylých 3 z nich probíhá až několikrát týdně, tj. velmi často.

Graf č. 15 – Jak často u žáků ke kyberšikaně docházelo?

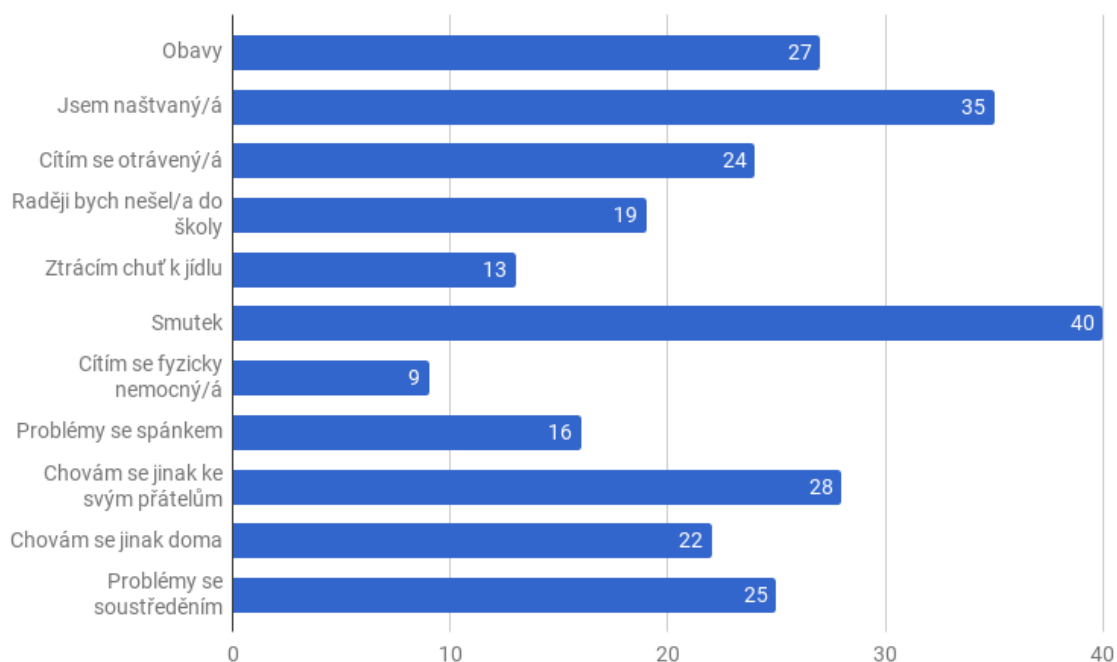
Otázka č. 15 zjišťovala, jakým způsobem bylo žákům, kteří se už s kyberšikanou setkali, v posledním školním roce ublíženo. Na výběr bylo hned z několika možností, a proto bylo také možné zvolit více než jednu odpověď. Celkem 43 žáků zvolilo za nejčastější možnost šíření pomluv a lží o jejich osobě za pomoci internetu, na druhé pozici se umístilo zasílání útočných, zesměšňujících nebo výhružných zpráv prostřednictvím SMS/MMS, e-mailů, chatů apod., což uvedlo 37 žáků. Naopak s doručením zpráv pod jménem někoho jiného se setkalo 23 žáků a záměrné vyčlenění z online aktivity (např. hra, chatovací místnost, skupina na sociální síti) zažilo 22 z nich. Zveřejnění osobních informací bez svolení a pořízení videa nebo fotografie jejich osoby v zesměšňující situaci zvolil stejný počet žáků, tj. 19 z nich. Mezi tři nejméně časté činnosti spadá vyvěšení onoho zostuzujícího videa nebo fotografie na internetu, kdy tuto možnost zvolilo 11 žáků, se zesměšňováním či urážením v rámci online hry se setkalo celkem 9 z dotazovaných žáků a na posledním místě se umístilo vytvoření nelichotivých webových stránek, což uvedli 3 žáci. Volbu jiné odpovědi v případě, že požadovaná možnost nebyla nalezena v nabídce, nevyužil žádný ze žáků.

Graf č. 16 – Jakým způsobem bylo žákům ublíženo?

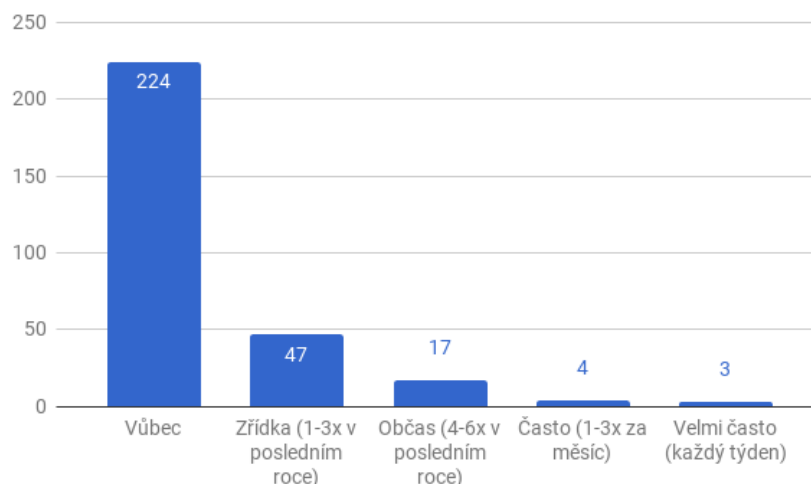
Otázka č. 16 se zajímala o fakt, jaké pocity nebo změny se objevily u žáků, kteří se již s kyberšikanou setkali. Možností na výběr bylo hned několik a bylo také možné zvolit více než jednu odpověď. Celkem 40 žáků zvolilo za nejčastější emoci smutek, na druhém místě se naopak objevil vztek, který pocíťovalo 35 žáků. Změny v chování v souvislosti s přáteli se projevíly u 28 žáků a u dalších 27 byly vyvolány obavy. Problémy se soustředěním (např. na školní práci) zapříčinila kyberšikana ve 25 případech a 24 žáků se z ní cítilo otráveně. 22 žáků se v důsledku této zkušenosti chování jinak v domácím prostředí a u 19 z nich podnítila pocit raději nejt do školy. Mezi třemi nejméně častými změnami zvolilo 16 žáků problémy se spánkem, chuť k jídlu ztratilo 13 z nich a v neposlední řadě způsobil výskyt kyberšikany u 9 žáků somatické projevy nemoci (např. bolest břicha či hlavy). Volbu jiné odpovědi v případě, že požadovaná možnost nebyla nalezena v nabídce, nevyužil žádný ze žáků.

Graf č. 17 – Jaké pocity či změny v žácích kyberšikana vyvolala?

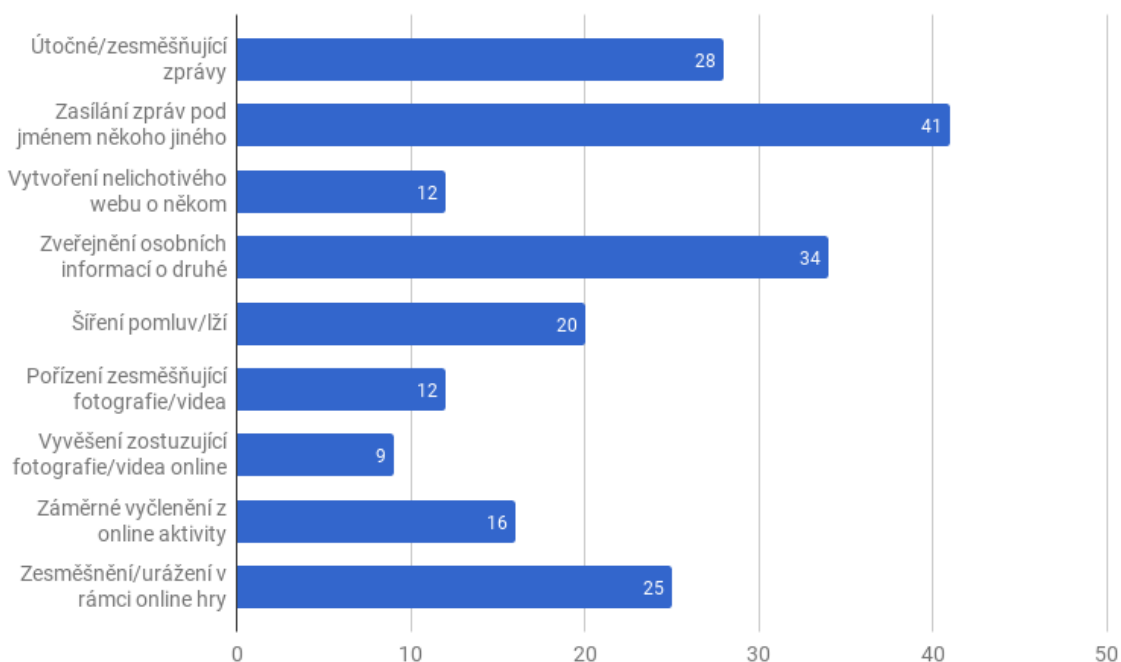
Otázka č. 18 se zaměřovala na zjištění, zda žáci ve spojení s kyberšikanou vystupovali v posledním školním roce jako agresori, tzn., jestli opakovaně zesměšňovali, vyhrožovali nebo jinak ubližovali druhé osobě za pomoci informačních a komunikačních prostředků, jako jsou např. internet nebo mobilní telefony. Z výsledků dotazníkového šetření vyplynulo, že 224 žáků se nikdy takového činu nedopustilo. Naopak 47 jich uvedlo, že se ke kyberšikaně uchýlilo 1-3x v průběhu školního roku, čili zřídka a 17 žáků zvolilo odpověď občas (4-6x v posledním roce). Další 4 žáci vystupovali v roli agresora relativně často (1-3x za měsíc) a zbylí 3 se jí dopouštěli až několikrát týdně, tj. velmi často.

Graf č. 18 – Jak často žáci vystupovali v roli agresora?

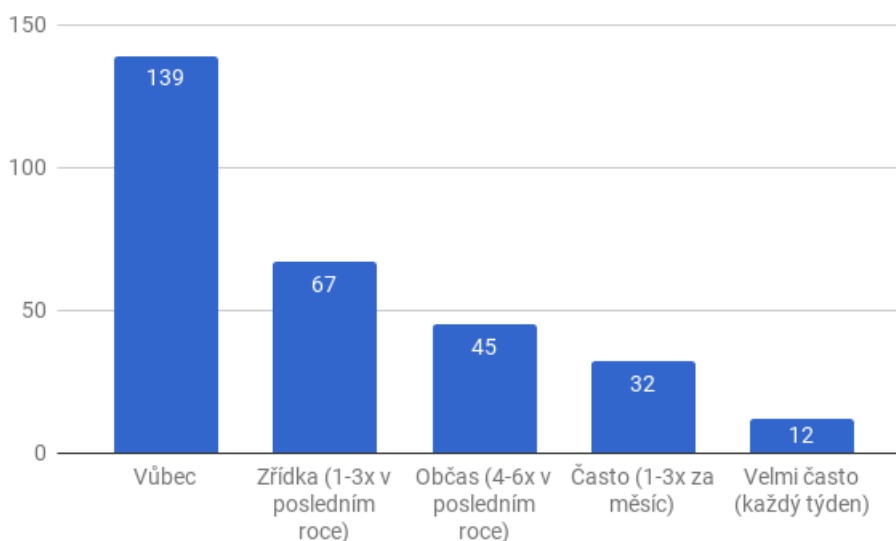
Otázka č. 19 se zabývala způsobem, jakým žáci, kteří ve spojení s kyberšikanou vystupovali jako agresoři, druhé osobě v posledním školním roce ublížili. Na výběr bylo hned z několika možností, a proto bylo také možné zvolit více než jednu odpověď. Celkem 41 žáků zvolilo za nejčastější možnost zasílání zpráv pod jménem někoho jiného, na druhé pozici se umístilo zveřejňování osobních informací bez svolení dotyčné osoby, což uvedlo 34 žáků. Zasílání útočných, zesměšňujících nebo výhružných zpráv prostřednictvím SMS/MMS, e-mailů, chatů apod., využilo 28 žáků a dalších 25 jich zesměšňovalo nebo uráželo spoluhráče v rámci online hry. Naopak k šíření pomluv a lží se uchýlilo 20 žáků a záměrného vyčlenění druhé osoby z určité online aktivity (např. hra, chatovací místnost, skupina na sociální síti) se dopustilo 16 z nich. Vytvoření nelichotivé webové stránky za účelem ublížení a zároveň pořízení videa nebo fotografie někoho jiného v nevhodné situaci zvolil stejný počet žáků, tj. 12 z nich. Nejméně častou odpovědí pak bylo vyvěšení onoho zostuzujícího videa nebo fotografie na internetu, kdy tuto možnost uvedlo 9 žáků. Volbu jiné odpovědi v případě, že požadovaná možnost nebyla nalezena v nabídce, nevyužil žádný ze žáků.

Graf č. 19 – Jakým způsobem žáci ubližovali?

Otázka č. 20 zkoumala, zda se žáci v posledním školním roce stali svědkem toho, že by někdo jiný opakovaně zesměšňoval, vyhrožoval nebo jinak ubližoval druhé osobě, případně jejich kamarádovi, za pomoci informačních a komunikačních prostředků, jako jsou např. internet nebo mobilní telefony. Ze získaných poznatků vyplynulo, že 139 žáků se svědkem takové události nestalo. Naopak 67 jich uvedlo, že se v roli přihlížejících ocitlo 1-3x, čili zřídka a 45 žáků až 4-6x v průběhu školního roku. Dalších 32 žáků bylo svědkem kyberšikany poměrně často (1-3x za měsíc) a zbylých 12 z nich až několikrát týdně, tj. velmi často.

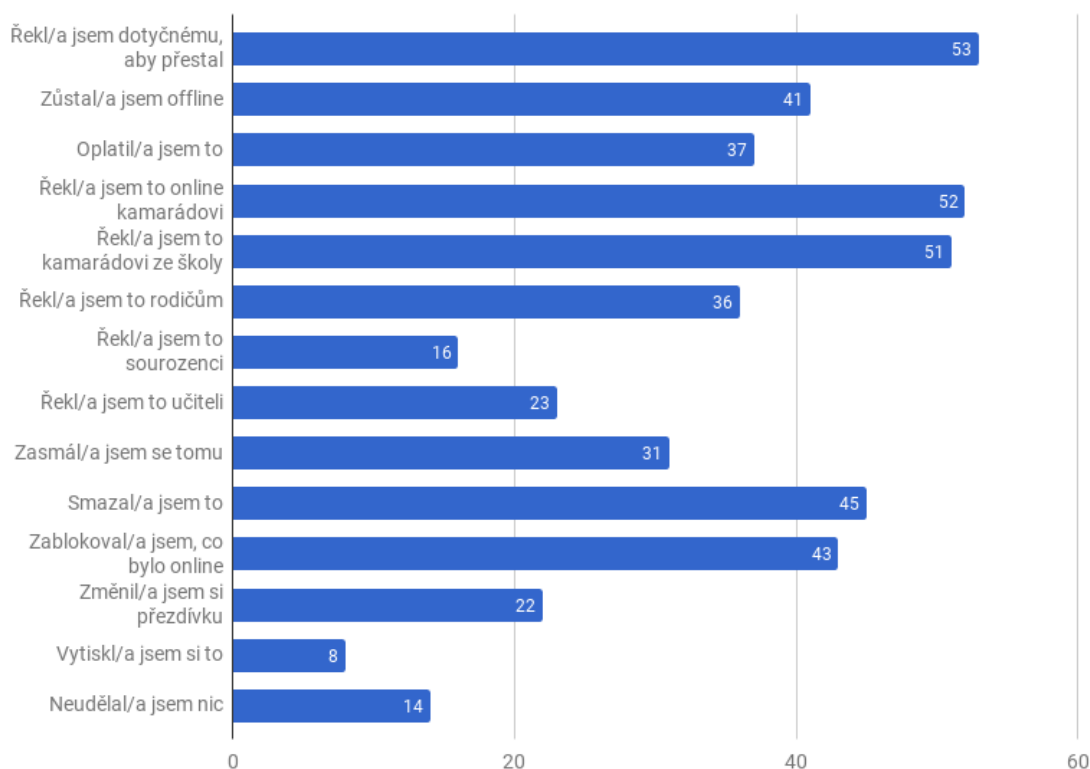
Graf č. 20 – Jak často byli žáci přihlížejícími kyberšikanou?

Cílem č. 5 bylo **zjistit, jaké strategie vyrovnávání se s kyberšikanou žáci používají nejčastěji**. K tomuto cíli se vztahovala dotazníková otázka č. 17.

Otázka č. 17 zjišťovala, jaké strategie zvládnutí kyberšikanou žáci v takové situaci nejčastěji využívají a nakolik byly jimi použité vyrovnávací strategie účinné. Možností na výběr bylo hned několik a zároveň bylo možné zvolit účinnost zvoleného řešení na škále od 1 (vůbec to nebylo účinné) do 5 (bylo to účinné na 100%). Celkem 53 žáků zvolilo za nejčastější strategii říct agresorovi, aby nevhodnou aktivitou ukončil. Svému online kamarádovi se svěřilo 52 žáků a dalších 51 svému kamarádovi ze školy. Smazání nevhodného obsahu bylo uvedeno ve 45 případech a ve 43 se dotčení alespoň pokusili zablokovat to, co bylo online. Možnost zůstat offline, tedy nepřipojit se po nějaký čas k internetu, využilo 41 žáků, dalších 37 se jich pokusilo podobné jednání oplatit a naopak svěřit se svým rodičům se rozhodlo celkem 36 žáků. Jednu z dalších vyhýbavých strategií, kdy se žáci situaci zasmáli, zvolilo 31 z nich. Možnost svěřit se některému z učitelů dále uvedlo 23 žáků, 22 si změnilo svou online přezdívku, kterou na síti používali, a 16 z nich povědělo o situaci také svému sourozenci. 14 žáků se s kyberšikanou smířilo a nepodniklo vůči ní žádné kroky. Nejméně používanými strategiemi se staly možnosti vytisknout důkazní materiál a ukázat ho jiné zodpovědné osobě, kterou zvolilo pouze 8 žáků, a informování policie, kdy zůstala odpověď nikým nevyužita. Domníváme se, že žádný z případů kyberšikanou nejspíše nebyl natolik závažný, aby k tomu došlo.

Graf č. 21 – Jaké vyrovnávací strategie při setkání s kyberšikanou žáci využili?

Účinnost jednotlivých vyrovnávacích strategií tak, jak ji uváděli žáci druhého stupně základních škol, je uvedena v následující tabulce. Účinnost konkrétních řešení bylo možné zaznačit na škále od 1 (vůbec to nebylo účinné) do 5 (bylo to účinné na 100%). Čísla ve sloupcích vedle zvolené strategie značí, kolikrát ji žáci vyhodnotili jako účinnou či nikoli. Mezi tři nejčastější řešení, která žáci označovali jako nejméně účinná, se objevila následující; sdělit agresorovi, aby s nevhodnou aktivitou přestal, oplatit ji dotyčnému stejným způsobem a nechat projev kyberšikany bez reakce. Naopak mezi strategie, které žáci hodnotili jako nejvíce účinné, byly tyto; zablokovat uživatele/nevhodný obsah nebo ho rovnou smazat a svěřit se svému online kamarádovi.

Zvolené řešení situace	Účinnost řešení					Σ
	1	2	3	4	5	
Řekl/a jsem dotyčnému, aby přestal.	6	15	15	8	9	53

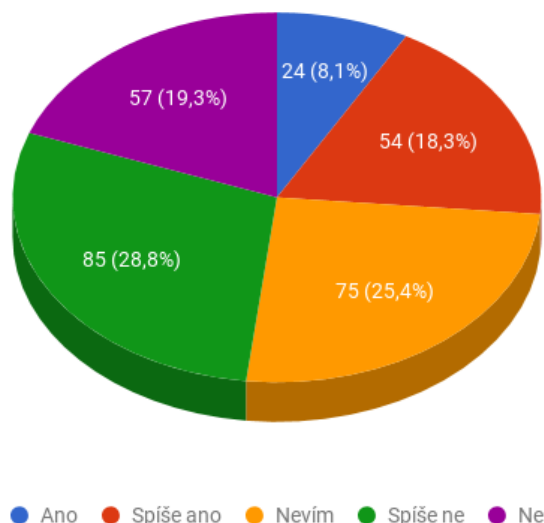
Zůstal/a jsem offline.	3	8	12	9	9	41
Oplatil/a jsem to stejným způsobem.	5	10	9	3	10	37
Řekl/a jsem to online kamarádovi	1	10	11	15	15	52
Řekl/a jsem to kamarádovi ze školy	2	6	17	15	11	51
Řekl/a jsem to rodičům	1	5	8	11	11	36
Řekl/a jsem to sourozenci	1	2	7	2	4	16
Řekl/a jsem to některému z učitelů	1	5	6	6	5	23
Zasmál/a jsem se tomu	1	5	11	7	7	31
Smazal/a jsem to	2	4	8	12	19	45
Zablokoval/a jsem, co bylo online		5	5	10	23	43
Změnil/a jsem si přezdívku	2	6	3	2	10	22
Vytiskl/a jsem si to a ukázal/a někomu dalšímu		1	4	1	2	8
Neuděl/a jsem nic	5	6	3			14

Tabulka č. 4 – Účinnost jednotlivých strategií zvládnání kyberšikany

Cílem č. 6 bylo **zjistit, zda žáci v současné době považují kyberšikanu za problém na jejich základní škole**. K tomuto cíli se vztahovala dotazníková otázka č. 21.

Otázka č. 21 se zajímala o fakt, zda žáci považují kyberšikanu na své základní škole v současné době za problém, který by se měl případně řešit. Z celkového počtu 295 žáků se jich 24 domnívá, že ano. Možnost spíše ano zvolilo 54 žáků a téměř stejný počet, tj. 57, naopak uvedlo zápornou odpověď. Dalších 85 z nich si myslí, že kyberšikana na jejich základní škole problémem spíše není a zbylým 75 žákům se nepodařilo situaci vyhodnotit, a proto zvolili možnost nevím.

Graf č. 22 – Považují žáci kyberšikanu za problém na jejich základní škole?

6.1 Shrnutí výsledků v rámci odpovědí na výzkumné cíle

Hlavním cílem výzkumného šetření v rámci praktické části diplomové práce bylo zjistit, jaké mají žáci druhého stupně základních škol zkušenosti s fenoménem kyberšikany a také jestli kontrola ze strany rodičů a čas strávený online s jejich zkušenostmi souvisí, tedy zda mezi těmito proměnnými existuje vztah. Výzkumný soubor tvořilo celkem 295 žáků, z toho bylo 154 dívek a 141 chlapců od 6. do 9. třídy a výsledky získané pomocí dotazníku pro mapování kyberšikany ve školním prostředí ukazují, že se tento fenomén na druhém stupni základních škol skutečně objevuje.

Analýza výsledků odhalila, že počítač/notebook, mobilní telefon či jiné zařízení spadající do kategorie informačních a komunikačních technologií s možností připojení k internetu jsou k dispozici všem dotazovaným žákům, což není v dnešní high-tech společnosti překvapivým zjištěním. Nejčastěji jsou tato moderní média využívána k poslechu hudby, sledování filmů či seriálů, k přístupu na sociální sítě, k instant messagingu a telefonování nebo hraní online her. Na mobilním telefonu stráví žáci v největším zastoupení 1-3 hodiny denně, což uvedlo 132 z nich, tedy 45 %. K internetu se poté v drtivé většině, tj. 257 žáků (87%), připojují každý den a 113 z nich, což představuje 38 %, stráví online méně než hodinu denně. Dalších 36 %, které odpovídají 105 žákům, na něm v průběhu dne setrvávají 1-3 hodiny. Předpokládali jsme, že čas strávený na internetu bude mít vliv na zkušenost

žáků s kyberšikanou, tato hypotéza se však nepotvrdila, neboť se ukázalo, že množství času stráveného online její výskyt neovlivnil.

Účast a zájem rodičů ve věci, jak jejich děti tráví čas na internetu, je z pohledu žáků poměrně nejednoznačný, neboť 32 % se domnívá, že se rodiče o jejich online činnost spíše nezajímají a dalších 31 % uvedlo opačný názor. V oblasti, jak často rodiče internetovou aktivitu svých dětí kontrolují, odpovědělo 107 žáků, že kontrolu z jejich strany nevnímá vůbec a u 96 žáků probíhá pouze zřídka, tj. 1-2x za měsíc. Zde jsme předpokládali, že míra rodičovské kontroly bude mít vliv na zkušenost žáků s kyberšikanou. Tato hypotéza však rovněž nebyla potvrzena, ukázalo se, že kontrola ze strany rodičů výskyt kyberšikany neovlivnila. Velmi pozitivním zjištěním se ukázalo, že rodiče v 208 případech (71 %) hovořili se svými dětmi o bezpečnosti na internetu a 185 z nich (63 %) zároveň nepoužívá žádná technická opatření.

Celkem z 295 dotazovaných se stalo obětí kyberšikany 86 žáků, což představuje 29 %, a 57 z nich se s ní setkalo 1-3x v průběhu posledního školního roku. Co se týká způsobu ubližování, kterému byli žáci vystaveni, jednalo se nejvíce o šíření pomluv a lží za pomoci internetu, což uvedlo 43 žáků, a o zaslání útočných, zesměšňujících nebo výhružných zpráv prostřednictvím SMS/MMS, e-mailů nebo chatů, s čímž se setkalo 37 žáků. Projevy kyberšikany v celkem 40 případech způsobily u žáků pocity smutku a v dalších 35 naopak vyvolaly vztek. Jako vyrovnávací strategie žáci v největším zastoupení používali konfrontaci s dotyčným agresorem, kterého žádali o ukončení zraňující či obtěžující aktivity vůči jejich osobě nebo využili možnosti svěřit se svým přátelům, ať už se jednalo o kamarády na internetu nebo ve škole. Paradoxně nejméně účinným řešením při setkání s kyberšikanou se ukázala právě žádost směřovaná k agresorovi, aby se svou činností ustal a naopak jako nejvíce účinnou strategii žáci uváděli zablokování uživatele či nevhodného obsahu. V roli agresorů dále vystupovalo celkem 71 dotazovaných (24%) a nejčastěji se uchýlovali k zaslání zpráv pod jménem někoho jiného (41 žáků) a ke zveřejňování osobních informací o druhé osobě (34 žáků). Svědkem kyberšikany se na druhou stranu stalo celkem 156 žáků, což odpovídá celým 53 % a jedná se o nadpoloviční podíl. Avšak i přes tyto skutečnosti žáci kyberšikanu na svých základních školách za problém příliš nepovažují. Pouze 26 % z nich ji v současné době vnímá jako reálné riziko.

6.2 Doporučení pro praxi

Na základě výše uvedeného shrnutí výsledků výzkumného šetření je možné vyvodit, že kyberšikana se v současné době mezi žáky druhého stupně základních škol skutečně objevuje a zároveň se nejedná o zanedbatelný podíl. Obětí některé z forem kyberšikany se v průběhu aktuálního školního roku 2017/2018 stal téměř každý třetí žák.

Odhadovat vývoj informačních a komunikačních technologií je pro rodiče a školská zařízení v podstatě nemožné, neboť svět moderních médií se rozvíjí a mění takovou rychlostí, že si již mnohdy nedokážeme uvědomovat jeho rizika a zároveň je také složitější se s těmito nástrahami vypořádat. Do budoucna je proto nezbytné vzdělávat v této oblasti následující triádu osob; pedagogy, rodiče a samotné žáky. Tento postup zastávají i Burdová a Traxler (2014, s. 6-7), kteří uvádějí, že v souvislosti s internetem a jeho riziky je potřebné přistupovat k preventivním aktivitám komplexně, tzn. působit v této oblasti na všechny zúčastněné osoby. Vedení školy by mělo mít k dispozici vhodné postupy, které je možné při řešení kyberšikany využít ještě předtím, než k ní dojde. Pedagogové, školní metodik prevence, popřípadě další zaměstnanci školy jako např. školní psycholog, se dále musí umět v problematice kyberšikany orientovat (jak v těchto případech postupovat, jak poskytnout oběti potřebnou pomoc a podporu, popřípadě jaké důsledky ze situace vyvodit), neboť jen takoví pedagogové dokáží v této oblasti následně správně informovat a vzdělávat své žáky, rozvíjet jejich sociální a emoční inteligenci, prosociální chování, podporovat vlastnosti jako jsou spolupráce, tolerance, úcta apod. a na základě toho utvářet pozitivní školní klima. Pro ucelenější informace a účinnější vzdělávání je možné využívat znalostí a zkušeností externích odborníků, organizovat preventivní besedy a přednášky na téma fenoménu kyberšikany nebo zapojit do preventivního programu školy ICT pracovníka.

Ačkoli je snaha děti a dospívající poučit o rizicích spojených s internetem již ve škole v rámci výuky, rodina může potřebné poznatky postrádat. Není žádným překvapením, že právě děti umí s prostředky informačních a komunikačních technologií zacházet mnohem lépe než jejich rodiče, neboť pro ně je jejich ovládání do značné míry intuitivní záležitostí. Přitom je právě rodina nejčastějším místem, kde mají žáci přístup k internetu. Rodiče by se měli v první řadě sami seznámit s nástrahami spojenými s virtuálním světem a případně s možnostmi technických opatření, kterými je do určité míry možné počítače, tablety či mobilní telefony zabezpečit. Následně je nutné informovat děti o bezpečnosti na internetu

(jaké informace je nevhodné zveřejňovat, čeho se vyvarovat, jak se chovat k ostatním online uživatelům) a průběžně se zajímat o jejich online aktivity.

Další nezbytný krok v boji proti kyberšikaně je možné spatřit v navození provázanější spolupráce mezi školami a rodiči žáků. Je důležité se informovat o tom, zda se konkrétní škola ve svém vzdělávacím programu zabývá bezpečností na internetu, jak vypadá její preventivní program apod.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala problematikou kyberšikany se zaměřením na žáky druhého stupně základních škol a je členěna na teoretickou a praktickou část.

Teoretická část se s oporou v odborné české i zahraniční literatuře věnovala představení moderního světa médií se zaměřením na vztah dětí a dospívajících k informačním a komunikačním technologiím v kontrastu k dospělým. Následovalo vymezení a popis kyberšikany s ohledem na šikanu tradiční, neboť tyto dva prolínající se jevy od sebe nelze zcela oddělit. Na úvodní vymezení navázala specifika kyberšikany a její formy, do kterých zahrnujeme konkrétní projevy nevhodného chování a prostředky pomocí nichž dochází k jejich šíření. Dále byly přiblíženy profily jednotlivých aktérů kyberšikany na základě podrobné charakteristiky. Třetí oblast byla zaměřena na ochranu vůči tomuto fenoménu, konkrétně na možnosti prevence a intervence ze strany rodičů a školy. Závěr teorie byl věnován vyrovnávacím strategiím, které mohou žáci v boji proti kyberšikaně využít.

Praktická část byla zaměřena na kvantitativní výzkum a z něj vyplývající analýzu a interpretaci výsledků. Cílem bylo zjistit zkušenosti s fenoménem kyberšikany u žáků druhého stupně základních škol a také zda kontrola ze strany rodičů a čas strávený online s jejich zkušenostmi souvisí, tzn., jestli mezi těmito proměnnými existuje souvislost. Jako metoda sběru dat byl převzat a použit dotazník pro mapování kyberšikany ve školním prostředí, který byl vytvořen v rámci projektu „Bezpečně v kyberprostoru“ pro potřeby pedagogů a školních metodiků prevence. Výzkumné šetření probíhalo od ledna do března 2018 na 6 základních školách v Olomouckém, Zlínském a Jihomoravském kraji, kdy kritériem pro zařazení do výzkumu bylo studium žáků na druhém stupni. Celkem bylo rozdáno 356 dotazníků, z nichž se vrátil počet 307 kusů z důvodu informovaného souhlasu rodičů s vyplněním dotazníků, které některé základní školy požadovaly. Konečný počet správně a úplně vyplněných dotazníků činil 295.

Ze zjištěných výsledků vyplynulo, že kyberšikana se v současné době mezi žáky druhého stupně základních škol skutečně objevuje. K internetu se v drtivé většině, tj. 257 žáků (87%), připojuje každý den a 36 % na něm v průběhu dne setrvává 1-3 hodiny. Předpokládali jsme, že čas strávený na internetu bude mít vliv na zkušenost žáků s kyberšikanou, tato hypotéza se však nepotvrdila. V oblasti, jak často rodiče internetovou aktivitu svých dětí kontrolují, odpovědělo 107 žáků, že kontrola z jejich strany nevnímá vůbec a u 96 žáků probíhá pouze zřídka, tj. 1-2x za měsíc. Zde jsme předpokládali, že míra rodičovské

kontroly bude mít vliv na zkušenost žáků s kyberšikanou. Tato hypotéza však rovněž nebyla potvrzena. Velmi pozitivním zjištěním se ukázalo, že rodiče v 208 případech (71 %) hovořili se svými dětmi o bezpečnosti na internetu. Nicméně obětí některé z jejich forem se v průběhu aktuálního školního roku 2017/2018 se i přesto stal téměř každý třetí žák, což není zanedbatelný podíl. Co se týká způsobu ubližování, kterému byli žáci vystaveni, jednalo se nejvíce o šíření pomluv a lží za pomoci internetu a o zasílání útočných, zesměšňujících nebo výhružných zpráv prostřednictvím SMS/MMS, e-mailů nebo chatů. Nejvíce účinnou strategií se ukázalo zablokování uživatele či nevhodného obsahu a naopak nejméně efektivním řešením byla konfrontace s dotyčným agresorem, kterého oběti žádaly o ukončení zraňující či obtěžující aktivity vůči jejich osobě. V roli agresorů dále vystupovalo celkem 71 dotazovaných (24%) a nejčastěji se uchýlovali k zasílání zpráv pod jménem někoho jiného a ke zveřejňování osobních informací o druhé osobě. Svědkem kyberšikany se na druhou stranu stalo celkem 156 žáků, což odpovídá celým 53 % a jedná se o nadpoloviční podíl. Avšak i přes tyto skutečnosti žáci kyberšikanu na svých základních školách za problém v 74 % nepovažují.

Výstupem diplomové práce je shrnutí výsledků výzkumu a tyto poznatky mohou sloužit jako zpětná vazba pro pedagogy a školní metodiky prevence na oslovených základních školách, které tento výzkum umožnily. ZŠ T. G. Masaryka v Otrokovicích si je osobně vyžádala a výsledky ji byly po zpracování zaslány.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BELSEY, Bill, 2007. *Cyberbullying: A Real and Growing Threat*. The Alberta Teachers' Association [online]. [cit. 2017-10-21]. Dostupné z <https://www.teachers.ab.ca/Publications/ATA%20Magazine/Volume%2088/Number%201/Articles/Pages/Cyberbullying.aspx>
2. BURDOVÁ, Eva a Jan TRAXLER, 2014. *Bezpečně na internetu*. Praha: Středočeský kraj ve spolupráci se Vzdělávacím institutem Středočeského kraje (VISK). ISBN 978-80-904864-9-2.
3. ČERNÁ, Alena, 2013. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada. ISBN 978-80-210-6374-7.
4. Český statistický úřad. *Základní vzdělávání – žáci dle stupně a typu vzdělávání (základní školy, gymnázia, konzervatoře) – časová řada 2006/07 – 2016/17* [online]. 31. 8. 2017 [cit. 2017-11-25]. Dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/46002384/2300421711.pdf/c4f7c39b-9f51-4e37-b3d2-8f3f985f51a2?version=1.0>
5. ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL, 2013. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-3804-5.
6. GRIFFITHS, Mark, 2000. *Does internet and computer „addiction“ exist? Some case study evidence*. *CyberPsychology & Behavior* [online]. [cit. 2018-01-18]. Dostupné z <http://jogoremoto.pt/docs/extra/DPOMNQ.pdf>
7. HEIRMAN Wannes a Michel WALRAVE, 2008. *Assessing Concerns and Issues about the Mediation of Technology in Cyberbullying*. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace* [online]. [cit. 2017-10-08]. Dostupné z <https://cyberpsychology.eu/article/view/4214/3256>
8. HINDUJA, Sameer a Justin W. PATCHIN, 2009. *Bullying beyond the schoolyard: preventing and responding to cyberbullying*. Thousand Oaks: Corwin Press. ISBN 978-1-4129-6689-4.
9. HOLLÁ, Katarína, 2013. *Kyberšikana*. Bratislava: Iris. ISBN 978-80-8153-011-1.
10. HOLLÁ, Katarína, 2010. *Elektronické šikanovanie: nová forma agresie*. Bratislava: Iris. ISBN 978-80-89256-58-7.

11. HULANOVÁ, Lenka, 2012. *Internetová kriminalita páchaná na dětech: psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-545-9.
12. HUNTER, Nick, 2012. *Cyber bullying*. London: Raintree. ISBN 978-1-406-22375-0.
13. CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.
14. JIROVSKÝ, Václav, 2007. *Kybernetická kriminalita: nejen o hackingu, crackingu, virech a trojských koních bez tajemství*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1561-2.
15. KAVALÍR, Aleš, ed., 2009. *Kyberšikana a její prevence: příručka pro učitele*. Plzeň: Člověk v tísni o.p.s. ISBN 978-80-86961-78-1.
16. KOWALSKI, Robin M., Susan P. LIMBER a Patricia W. AGATSTON, 2008. *Cyber bullying: bullying in the digital age*. Malden: Blackwell Publishing. ISBN 978-1-4051-5991-3.
17. MARTÍNEK, Zdeněk, 2015. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5309-6.
18. MCCARTHY Linda a Denise WELDON-SIVIY, ed., 2010. *Own your space: keep yourself and your stuff safe online*. Fairfax: 100 Page Press. ISBN 978-0-615-37366-9.
19. OLWEUS, Dan, 1993. *Bullying at school: what we know and what we can do*. Cambridge: Blackwell Publishing. ISBN 978-0-631-19241-1.
20. ONDREJKOVIČ, Peter, 2009. *Sociálna patológia*. 3., dopl. a preprac. vyd. Bratislava: Veda. ISBN 978-80-224-1074-8.
21. PARRIS, Leandra, Kris VARJAS, Joel MEYERS a Hayley CUTTS. 2012. *High school students' perceptions of coping with cyberbullying*. Youth & Society. [online]. [cit. 2018-01-25]. Dostupné z <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0044118X11398881>
22. ROGERS, Vanessa, 2010. *Cyberbullying: activities to help children and teens to stay safe in a texting, twittering, social networking world*. Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers. ISBN 978-1-84905-105-7.

23. SAK, Petr a Jiří MAREŠ, 2007. *Člověk a vzdělání v informační společnosti*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-230-0.
24. SULER, John R., 2016. *Psychology of the digital age: humans become electric*. New York: Cambridge University Press. ISBN 978-1-107-12874-3.
25. SZOTKOWSKI, René, Kamil KOPECKÝ a Veronika KREJČÍ, 2013. *Nebezpečí internetové komunikace IV*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3911-2.
26. ŠEVČÍKOVÁ, Anna, 2014. *Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-210-7527-6.
27. ŠMAHEL, David. 2003. *Psychologie a internet: děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha: Triton. ISBN 80-7254-360-1.
28. VAŠUTOVÁ, Maria, 2010. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. ISBN 978-80-7368-858-5.
29. VÁGNEROVÁ, Kateřina et al., 2009. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-611-7.
30. WILLARD, Nancy E., 2007. *Cyberbullying and cyberthreats: responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Champaign: Research Press. ISBN 978-0-87822-537-8.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

AOG	always on generation – dnešní generace dětí, která je označována jako „neustále online“
GPS	global positioning system – celosvětový navigační systém
ICT	information and communication technologies – informační a komunikační technologie
IM	instant messaging – nástroj pro komunikaci v reálném čase za pomoci různých aplikací, chatů
MMORPG	massively multiplayer online role-playing games – označení počítačových her stylu RPG (za hrdiny), které hraje online tisíce hráčů zároveň
MMS	multimedia messaging service – multimediální zprávy, služba umožňující rozesílat obrázky, audio, videoklipy
SMS	short message service – služba umožňující elektronické rozesílání textových zpráv
SNS	social networking sites – sociální síť
Wi-Fi	wireless fidelity – bezdrátové připojení k síti, internetu
WWW	world wide web – celosvětový web, webové stránky

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 – Komparace tradiční šikany a kyberšikany	22
Tabulka č. 2 – Kontingenční tabulka pro otestování H1	57
Tabulka č. 3 – Kontingenční tabulka pro otestování H2	60
Tabulka č. 4 – Účinnost jednotlivých strategií zvládnání kyberšikany	70

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1 – Strategie zvládání kyberšikany.....	43
--	----

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1 – Žáci dle pohlaví	50
Graf č. 2 – Žáci dle ročníků	50
Graf č. 3 – K čemu žáci svůj mobilní telefon využívají?	53
Graf č. 4 – Jak často mobilní telefon žáci používají?	54
Graf č. 5 – Mají doma žáci přístup k internetu?	55
Graf č. 6 – Mají žáci přístup k internetu i mimo dům?	55
Graf č. 7 – Jak často jsou žáci během týdne online na počítačích?	56
Graf č. 8 – Kolik času denně stráví žáci online na počítačích?	57
Graf č. 9 – Co žáci obvykle na internetu dělají?	58
Graf č. 10 – Zajímají se rodiče, jak tráví jejich děti čas na internetu?	59
Graf č. 11 – Jak často rodiče kontrolují činnost svých dětí na internetu?	59
Graf č. 12 – Hovořili rodiče s dětmi o bezpečnosti na internetu?	61
Graf č. 13 – Používají rodiče nějaká technická opatření?	61
Graf č. 14 – Kolik žáků má zkušenost s kyberšikanou?	62
Graf č. 15 – Jak často u žáků ke kyberšikaně docházelo?	63
Graf č. 16 – Jakým způsobem bylo žákům ublíženo?	64
Graf č. 17 – Jaké pocity či změny v žácích kyberšikana vyvolala?	65
Graf č. 18 – Jak často žáci vystupovali v roli agresora?	66
Graf č. 19 – Jakým způsobem žáci ubližovali?	67
Graf č. 20 – Jak často byli žáci přihlížejícími kyberšikany?	68
Graf č. 21 – Jaké vyrovnávací strategie při setkání s kyberšikanou žáci využili?	69
Graf č. 22 – Považují žáci kyberšikanu za problém na jejich základní škole?	71

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P 1: Dotazník pro mapování kyberšikany ve školním prostředí	85
Příloha P 2: Informovaný souhlas s vyplněním dotazníku	91

PŘÍLOHA P 1: DOTAZNÍK PRO MAPOVÁNÍ KYBERŠIKANY VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ

Milý žáku,

jsem studentkou oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně a obracím se na Tebe s prosbou o vyplnění níže uvedeného dotazníku zaměřeného na problematiku kyberšikany na druhém stupni základních škol.

Kyberšikanu označujeme za specifický druh šikany, která využívá internet, mobilní telefony a další prostředky informačních a komunikačních technologií za účelem ublížení či zesměšnění jiné osoby.

Při vyznačování svých odpovědí prosím zaškrtněj vždy jednu možnost, pokud to není uvedeno jinak. Kde to otázka umožňuje, můžeš doplnit vlastní odpověď.

Dotazník je zcela anonymní a jeho výsledky budou použity pouze ke zpracování výzkumného šetření mé diplomové práce.

Děkuji za Tvůj čas a spolupráci.

Bc. Hana Pilíšková

Nejdříve prosím uveď svůj;

Věk: _____ Ročník: _____ Pohlaví: muž / žena

1. Vlastníš mobilní telefon? (zaškrtni)

- Ano Ne

2. K čemu obvykle mobilní telefon používáš? (zaškrtni, můžeš více možností)

- Surfuji na internetu Posílám SMS/MMS zprávy
 Telefonuji Instant messaging – zasílám zprávy v reálném čase pomocí aplikací (Messenger, Viber, WhatsApp aj.)
 Poslouchám hudbu Stahuji
 Hraju hry Jsem na sociálních sítích (Facebook, Myspace aj.)
 Jiné např. _____

3. K výše zmíněným aktivitám používáš mobilní telefon ... (zaškrtni)

- Méně než hodinu denně 1-3 hodiny denně Více než 3 hodiny denně

4. Máš doma počítač/notebook s připojením k internetu? (zaškrtni, můžeš více možností)

- Ano, ve svém pokoji Ano, v obývacím pokoji Ano, ale jinde. Kde?
 Ne, doma nemáme počítač/notebook _____
s připojením k internetu _____

5. Máš přístup k internetu i mimo dům? (zaškrtni)

- Ano. Kde? _____ Ne

6. Jak často jsi připojený/á k internetu? (zaškrtni)

- Jednou týdně Několikrát za týden Každý den

7. V průměru kolik času strávíš denně na počítači? (zaškrtni)

- Méně než hodinu 1-3 hodiny 3-6 hodin Více než 6 hodin

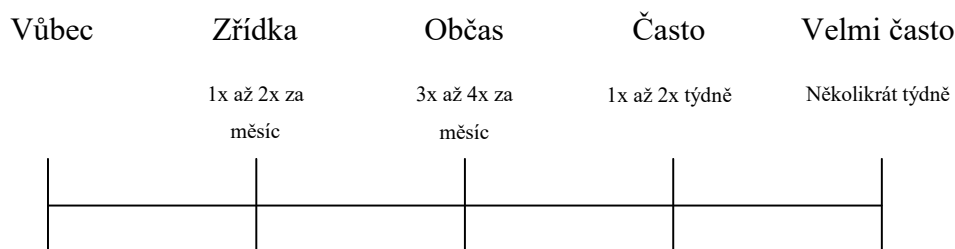
8. Co obvykle děláš na internetu? (zaškrtni, můžeš více možností)

☐ Tvořím webové stránky	☐ Posílám e-maily	☐ Chatuju
☐ Jsem na sociálních sítích
(Facebook, Myspace aj.)	☐ Hraju hry	☐ Surfuji
☐ Sleduji filmy, seriály	☐ Poslouchám hudbu	☐ Stahuji
	☐ Jiné např. _____	

9. Zajímají se tvoji rodiče o to, jak trávíš čas na internetu? (zaškrtni)

- Ano Spíše ano Spíše ne Ne

**10. Řekl/a bys, že tvoji rodiče kontrolují tvou činnost na internetu...
(vyznač na ose)**

11. Mluvili s tebou tvoji rodiče někdy o bezpečnosti na internetu? Tzn., jaké informace o sobě je nevhodné zveřejňovat, nebo čeho se máš na internetu vyvarovat apod. (zaškrtni)

- Ano Ne Nevzpomínám si

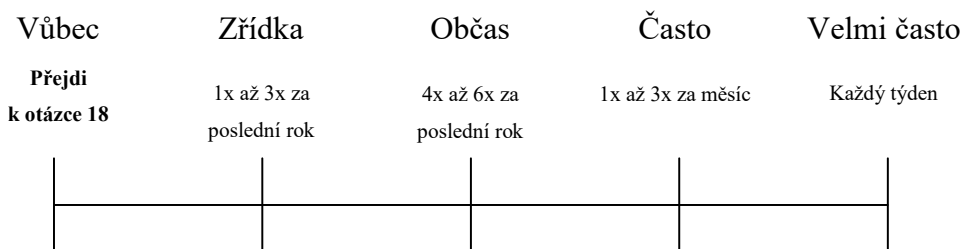
12. Používají tvoji rodiče nějaká technická omezení, která ti zabraňují ve volném přístupu k některým internetovým stránkám? (zaškrtni)

- Ano Ne Pokud ano, nevím o tom

13. Stalo se ti v tomto školním roce, že by tě někdo opakovaně zesměšňoval, vyhrožoval ti, nebo ti jinak ublížil za pomoci internetu nebo mobilního telefonu? (zaškrtni)

- Ano Ne

14. Jak často se tak stalo? (vyznač na ose)

15. Jakým způsobem ti bylo v tomto školním roce ublíženo nebo jsi byl zesměšněn? (můžeš zaškrtnout více možností)

- Útočnými nebo zesměšňujícími zprávami (e-mail, SMS/MMS zprávy, chat)
- Někdo mi zasílal zprávy pod jménem někoho jiného
- Vytvořením nelichotivých webových stránek o mé osobě
- Zveřejněním osobních informací bez mého svolení
- Šířením pomluv nebo lží o mé osobě prostřednictvím internetu
- Natočením videa nebo vyfotografování mé osoby v zesměšňující situaci
- Vyvěšením zostuzujícího videa či fotografie na internetu bez mého souhlasu
- Záměrným vyčleněním z online aktivity (např. hra, chatovací místnost, skupina na sociální síti)
- Zesměšněním nebo urážením v rámci online hry
- Jiné – uveď prosím _____

16. Jaké pocity to v tobě vzbudilo? (můžeš zaškrtnout více možností):

- Cítím obavy
- Cítím se naštvaný/á
- Cítím se otrávený/á
- Raději bych do školy nešel/la
- Ztrácím chuť k jídlu
- Cítím se smutný/á
- Cítím se fyzicky nemocný/á (např. bolest břicha, hlavy, škrábání v krku)
- Mám problémy se spaním
- Chovám se jinak ke svým přátelům
- Chovám se jinak doma
- Mám problémy se soustředit na mou školní práci
- Jiné – uveď prosím _____

17. Vyzkoušel/a jsi některé z uvedených řešení tvojí situace?

Zaškrtni ta řešení, o které ses pokusil/a:

Zakroužkuj, jak moc bylo řešení účinné:

Nebylo účinné

Účinné na 100%

	Řekl/a jsem těm, kteří mi ubližovali, aby přestali.	1	2	3	4	5
	Zůstal/a jsem offline.	1	2	3	4	5
	Oplatil/a jsem to stejným způsobem.	1	2	3	4	5
	Řekl/a jsem to kamarádovi, který byl online.	1	2	3	4	5
	Řekl/a jsem to kamarádovi ze školy.	1	2	3	4	5
	Řekl/a jsem to rodičům.	1	2	3	4	5
	Řekl/a jsem to sourozenci.	1	2	3	4	5
	Řekl/a jsem to učiteli.	1	2	3	4	5
	Informoval/a jsem policii.	1	2	3	4	5
	Zasmál/a jsem se tomu.	1	2	3	4	5
	Smazal/a jsem to.	1	2	3	4	5
	Zablokoval/a jsem to, co bylo online	1	2	3	4	5
	Změnil/a jsem si ID nebo přezdívku.	1	2	3	4	5
	Vytiskl/a jsem si to a ukázal/a někomu dalšímu.	1	2	3	4	5
	Neudělal/a jsem nic	1	2	3	4	5
	Jiné – popiš prosím	1	2	3	4	5

18. Zesměšňoval jsi v tomto školním roce opakovaně někoho, vyhrožoval někomu, nebo někomu jinak ublížil za pomoci internetu nebo mobilního telefonu? (vyznač na ose)

Vůbec	Zřídka	Občas	Často	Velmi často
Přešli k otázce 20	1x až 3x za poslední rok	4x až 6x za poslední rok	1x až 3x za měsíc	Každý týden

19. Použil/a jsi některý z následujících prostředků k ublížení nebo zesměšnění někoho v tomto školním roce? (můžeš označit více možností)

- Útočné nebo zesměšňující zprávy (e-mail, SMS/MMS zprávy, chat)
- Zasílání zpráv druhé osobě pod jménem někoho jiného
- Vytvoření nelichotivých webových stránek o někom
- Zveřejnění osobních informací o druhé osobě bez jejího svolení
- Šíření pomluv nebo lží o někom prostřednictvím internetu
- Natočení videa nebo vyfotografování druhé osoby v zesměšňující situaci
- Vyvěšení zostuzujícího videa či fotografie na internetu bez souhlasu dotčené osoby
- Záměrné vyčlenění z online aktivity (např. hra, chatovací místnost, skupina na sociální síti)
- Zesměšnění nebo urážení v rámci online hry
- Jiné např. _____

20. Byl/a jsi v posledním školním roce svědkem toho, že by někdo někoho opakovaně zesměšňoval, vyhrožoval mu nebo jinak ublížil za pomoci internetu nebo mobilního telefonu? (vyznač na ose)

Vůbec	Zřídka	Občas	Často	Velmi často
	1x až 3x za poslední rok	4x až 6x za poslední rok	1x až 3x za měsíc	Každý týden

21. Považuješ v současné době kyberšikanu za problém na Tvoji základní škole? (zaškrtni)

- Ano Spíše ano Nevím Spíše ne Ne

PŘÍLOHA P 2: INFORMOVANÝ SOUHLAS S VYPLNĚNÍM DOTAZNÍKU

Vážení rodiče, zákonní zástupci,

jsem studentkou Fakulty humanitních studií na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. V rámci své diplomové práce uskutečňuji výzkumné šetření, jehož cílem je zmapovat a analyzovat problematiku kyberšikany u žáků druhého stupně základních škol. Výzkumné šetření uskutečňuji formou přiloženého dotazníku, který je zcela anonymní a získané informace budou sloužit pouze pro účely zmiňované diplomové práce.

V případě Vašeho souhlasu předejte, prosím, vyplněný souhlas i dotazník třídnímu učiteli Vašeho dítěte. Děkuji za Vaši ochotu a spolupráci na výzkumném šetření.

Bc. Hana Pilíšková

Souhlasím - nesouhlasím s vyplněním dotazníku mým dítětem.

Podpis rodiče/zákonného zástupce: